

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστήμων και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Διοίκηση Επιχειρήσεων M.B.A.

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**«Οι Επιπτώσεις την Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στον
Επαγγελματικό Αθλητισμό και στις Ποδοσφαιρικές Ανώνυμες
Εταιρείες».**

Αντώνιος Εμμ. Χρονάκης

**Επιβλέπων Καθηγητής
Εμμανουήλ Πετράκης**

Ηράκλειο Κρήτης Μάιος 2017

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Διοίκηση Επιχειρήσεων M.B.A.

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**«Οι Επιπτώσεις την Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στον
Επαγγελματικό Αθλητισμό και στις Ποδοσφαιρικές Ανώνυμες
Εταιρείες».**

Αντώνιος Εμμ. Χρονάκης

**Επιβλέπων Καθηγητής
Εμμανουήλ Πετράκης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων.
από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό στη χώρα μας, με εστίαση στις ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες (Π.Α.Ε).

Για το σκοπό της εργασίας έγινε ανάλυση σε θεωρητικό επίπεδο, με παρουσίαση βασικών εννοιών από δευτερογενή δεδομένα για τον επαγγελματικό αθλητισμό και το επαγγελματικό ποδόσφαιρο και στη συνέχεια ανασκοπήθηκε βιβλιογραφικά το ζήτημα της επίδρασης της οικονομικής κρίσης στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο.

Μέσα από την εμπειρική προσέγγιση με τη διεξαγωγή της μικτής ερευνητικής μεθόδου (ποσοτικής και ποιοτικής), τα αποτελέσματα έδειξαν πως:

- Η ποιότητα του ποδοσφαίρου έχει περιοριστεί λόγω της οικονομικής κρίσης. Η αναξιοπιστία του ποδοσφαίρου, η ανικανότητα διαιτησίας και της Διοίκησης των ποδοσφαιρικών Αρχών (Ε.Π.Ο., SUPERLEAGUE, FOOTBALL LEAGUE) μείωσαν την ποιότητα του ποδοσφαίρου.
- Τα έσοδα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα και τα εισιτήρια έχουν μειωθεί. Μείωση παρατηρείται και στη χρηματοδότηση από τους μετόχους των ΠΑΕ, καθώς και από τους τοπικούς παράγοντες.
- Η απελευθέρωση του στοιχήματος και η αναξιοπιστία του πρωταθλήματος έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση των φιλάθλων στα γήπεδα και την έξαρση βίας
- Η αύξηση της αναξιοπιστίας της διαιτησίας στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης συσχετίζεται με τη μείωση των φιλάθλων και την αύξηση της βίας αυτών στον αθλητικό χώρο
- Η μείωση των εσόδων των αθλητών λόγω της οικονομικής κρίσης οδηγεί στην μείωση της πνευματικής απόδοσης των αθλητών και στη μείωση της ποιότητας της ιατρικής περίθαλψης που παρέχεται από τις ΠΑΕ.

- Έχει επηρεαστεί η ανάπτυξη της τοπικής περιοχής που εδρεύουν οι επαρχιακές ΠΑΕ, αφού ο αθλητισμός βοηθούσε στην ανάπτυξη ποικιλοτρόπως.

ABSTRACT

In this thesis the effects of the economic crisis on Greek professional Football Clubs (F.C.) is studied.

For the purpose of the thesis a theoretical analysis takes place, presenting basic concepts of secondary data for professional sport and professional football and then a literature review is given on the issue of the impact of the economic crisis in professional football.

Through the empirical approach by conducting mixed research methodology (quantitative and qualitative), the results showed that:

- The quality of football has been limited due to the economic crisis. The unreliability of football, the incompetence and the administration of football authorities (HFF, SUPERLEAGUE, FOOTBALLLEAGUE) reduced quality of football.
- Revenue from television rights and tickets have been reduced. Reduction is observed and due to funding from shareholders as well as from local agents.
- The release of the bet and the unreliability of the League have resulted in the reduction of fans in stadiums and the exacerbation of violence
- The increased unreliability of arbitration in sport in the period of economic crisis is associated with the reduction of fans and the increase of violence in stadiums
- The reduction in revenues of athletes due to the economic crisis leads to a decrease in mental performance of them and to reducing the quality of medical care provided by the football firm.
- Economic crisis has influenced the development of the local area

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT	6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
1.1 Γενικά για το θέμα.....	12
1.2 Σκοπός εργασίας.....	13
1.3 Σημαντικότητα ζητήματος.....	13
1.4 Δομή	14
2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	16
2.1 Επαγγελματικός αθλητισμός: έννοια και σημασία.....	16
2.2 Ο κλάδος του επαγγελματικού ποδοσφαίρου: οριοθέτηση και τάσεις.....	19
2.3 Οικονομική κρίση & επιπτώσεις στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο της Ελλάδας....	24
2.4 Ανασκόπηση ερευνών για τις επιπτώσεις της κρίσης στο ποδόσφαιρο	32
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	35
3.1 Γενικά για την έρευνα	35
3.2 Σχεδιασμός παρούσας ερευνητικής διαδικασίας.....	36
3.2.1 Ποιοτική έρευνα	36
3.2.1.1 Συμμετέχοντες– Στελέχη Αθλητικού Οργανισμού.....	36
3.2.1.2 Οδηγός Συνέντευξης.....	37
3.2.1.3 Ερευνητική Διαδικασία Ποιοτικής Έρευνας.....	38
3.2.1.4 Ανάλυση Δεδομένων Συνεντεύξεων	39
3.2.2 Ποσοτική έρευνα	39
3.2.2.1 Συμμετέχοντες - Αθλητές	39
3.2.2.2 Ερωτηματολόγιο.....	40
3.2.2.3 Ερευνητική Διαδικασία Ποσοτικής Έρευνας.....	40

3.2.24	Ανάλυση Δεδομένων Ερωτηματολογίου.....	41
4.	ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	42
4.1	Αποτελέσματα συνέντευξης.....	42
4.1.1	Αντίκτυπος Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Τοπική Ανάπτυξη της Κρήτης.....	42
4.1.1.1	Αιτίες της Ελληνική Οικονομικής Κρίσης.....	42
4.1.1.2	Επιπτώσεις της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και στην τοπική ανάπτυξη 44	
4.1.1.3	Επίλυση των προβλημάτων για την Ελληνική Οικονομική Κρίση.....	47
4.1.2	Προβλήματα στον Αθλητικό Χώρο εξαιτίας της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης 48	
4.1.2.1	Αναξιοπιστία και Βία στα Γήπεδα.....	48
4.1.2.2	Απελευθέρωση στοιχήματος.....	49
4.1.2.3	Ηγεσία Ποδοσφαίρου.....	49
4.1.2.4	Έλλειψη Ανταγωνισμού.....	50
4.1.3	Οικονομικά Αποτελέσματα του Αθλητικού Οργανισμού στην περίοδο της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης.....	51
4.1.3.1	Μείωση Πωλήσεων των Εισιτηρίων.....	51
4.1.3.2	Μείωση Εσόδων από Φορείς Μετάδοσης Αθλητικών Γεγονότων.....	52
4.1.3.3	Μείωση Εσόδων από Φορείς Χρηματοδότησης Αθλητικών Γεγονότων.....	54
4.1.4	Επαγγελματίες Αθλητές στο Ποδοσφαιρικό χώρο και Οικονομική Κρίση.....	55
4.1.4.1	Μείωση Απόδοσης Αθλητών Ποδοσφαιριστών.....	55
4.1.4.2	Μείωση Εσόδων Αθλητών Ποδοσφαιριστών.....	56
4.2	Αποτελέσματα ερωτηματολογίου.....	57
4.2.1	Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στον Αθλητισμό.....	57
4.2.1.1	Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ποιότητα.....	58
4.2.1.2	Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στις Οικονομικές Απολαβές.....	61
4.2.1.3	Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Πνευματική και Σωματική Υγεία των Αθλητών 63	

4.2.1.4	Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Συμπεριφορά των Φιλάθλων.....	65
4.2.2	Αλληλοσύνδεση των Επιπτώσεων της Οικονομικής Κρίσης στον Αθλητισμό...	67
5.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	69
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75
	Ελληνική.....	75
	Ξένη.....	75
	Νομολογία	77
	Διαδίκτυο.....	77
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	79
	ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	79
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	83
	ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	83

ΛΙΣΤΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Έσοδα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ένωσης Ποδοσφαίρου (FIFA) από το 2003 έως 2015 (σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)	21
Διάγραμμα 2. Μέγεθος της αγοράς ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου από το 2006-07 έως το 2016/17 (σε δισεκατομμύρια ευρώ)	21
Διάγραμμα 3. UEFA: Συνολικά έσοδα από το 2004/05 έως το 2014/15 (σε εκατομμύρια ευρώ)	22
Διάγραμμα 4. UEFA: Κατανομή των εσόδων από το 2004/05 έως 2014/15 (σε εκατομμύρια ευρώ)	22
Διάγραμμα 5. UEFA : Έσοδα από το 1992 έως το 2012 (σε εκατ. ευρώ) σε επίπεδο χωρών	23
Διάγραμμα 6. Έσοδα από τα «BigFive» πρωταθλήματα από το 1996/97 έως το 2015/16 (σε εκατομμύρια ευρώ).....	23
Διάγραμμα 7. Δείκτης οικονομικού κλίματος 2008-2013.....	27
Διάγραμμα 8. Η ελληνική οικονομική κρίση έχει επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό	58
Διάγραμμα 9 Η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια.	59
Διάγραμμα 10 Η αναξιοπιστία του ελληνικού πρωταθλήματος έχει αυξηθεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.	60
Διάγραμμα 11 Η διαιτησία παρατηρείται ότι είναι πολύ κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν	61
Διάγραμμα 12 Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει μείωση των εσόδων των αθλητών	62
Διάγραμμα 13 Ο μισθός και τα χρηματικά bonus είναι πάρα πολύ σημαντικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά οι αθλητές στον οργανισμό.....	63
Διάγραμμα 14 Η πνευματική απόδοση των αθλητών τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί.....	64
Διάγραμμα 15 Η σωματική υγεία των αθλητών περιθάλπεται σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ.....	65
Διάγραμμα 16 Έχει παρατηρηθεί μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης.....	66
Διάγραμμα 17 Έχει παρατηρηθεί αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης.....	67

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Βασικά σημεία της έρευνας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2014) για το Ελληνικό Επαγγελματικό Ποδόσφαιρο.....	31
---	----

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Η εικόνα των δημοσιονομικών στοιχείων της γενικής κυβέρνησης 2008-2013, σε εθνολογιστική βάση (σε εκ. ευρώ).....	26
Πίνακας 2. Οι απώλειες της ελληνικής οικονομίας 2010-2013	28
Πίνακας 3 Super League Συμμετοχές σεζόν 1986 έως 2017	33
Πίνακας 4 Δημογραφικά Στοιχεία Στελεχών Π.Α.Ε.	36

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά για το θέμα

Είναι αποδεκτό πως οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που εμφανίστηκε αρχικά στις ΗΠΑ τον Αύγουστο του 2007 και έλαβε ραγδαίες διαστάσεις το φθινόπωρο του 2008, προκάλεσαν σοβαρή δημοσιονομική κρίση στις περισσότερες χώρες του πλανήτη, όπως και στην Ελλάδα. Η κρίση έθεσε την ανάγκη βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης και εποπτείας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και σε πολλές χώρες έφερε μεγάλη αναδιάρθρωση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζα της Ελλάδος, οι εξελίξεις επηρέασαν δραματικά το μέλλον της οικονομίας της χώρας μας, φέρνοντας υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας και σοβαρά προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα, με τεράστιες τις επιπτώσεις από το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδος σε ποικίλους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας. Οι τεράστιες απώλειες αφορούν σε αγοραστική δύναμη, εγχώρια ζήτηση, απασχόληση, παραγωγικότητα εργασίας, παραγωγικότητα οικονομίας, ΑΕΠ, αποδοχές, ιδιωτική κατανάλωση, όγκο παραγωγής, κόστος εργασίας κ.α.(Μέμος, 2015).

Αναπόφευκτα, η οικονομική κρίση έχει επιφέρει επιπτώσεις και στο χώρο του αθλητισμού, όπου μεγάλα αθλητικά σωματεία έχουν διακόψει τις δραστηριότητες τους, αθλητικοί χώροι μένουν εκτός λειτουργίας, αθλητές και προπονητές έχουν προσφύγει στο εξωτερικό και το σημαντικότερο η προσέλευση των θεατών έχει φτάσει στο ελάχιστο. Η ελληνική αθλητική βιομηχανία έχει δεχθεί τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης και όσον αφορά τα ποδοσφαιρικά σωματεία, όπου σε πολλές περιπτώσεις η κρίση δε φαίνεται να έχει σχέση με τη μείωση των εσόδων έναντι των εξόδων των σωματείων, αλλά με την μείωση των κερδών των ιδιοκτητών και των μεγαλομετόχων των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων που είναι εκτός του χώρου του ποδοσφαίρου. Το ποδόσφαιρο αποτελεί το πλέον δημοφιλές άθλημα της Ελλάδας και η παρούσα κατάσταση προβλέπεται δυσοίωνη, με την οικονομική κρίση να επηρεάζει σημαντικά την ποδοσφαιρική βιομηχανία και μακροπρόθεσμα θα θέτουν επιτακτική ανάγκη την επίτευξη σε αποδοτικότητα και σταθερότητα μέσα από στελέχη με τεχνογνωσία και μέσα από την αναδιάρθρωση των κατηγοριών

(Παπανίκος, 2009:5). Μέσα από τη διαπίστωση αυτή, τίθεται ως πεδίο της παρούσας εργασίας η διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στον ελληνικό επαγγελματικό αθλητισμό και ειδικά στις ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες.

1.2 Σκοπός εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθούν, όπως αναφέρθηκε, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό στη χώρα μας, με εστίαση στις ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες.

Για το σκοπό της εργασίας γίνεται ανάλυση σε θεωρητικό επίπεδο, με παρουσίαση βασικών εννοιών από δευτερογενή δεδομένα για τον επαγγελματικό αθλητισμό και το επαγγελματικό ποδόσφαιρο και στη συνέχεια ανασκοπείται βιβλιογραφικά το ζήτημα της επίδρασης της οικονομικής κρίσης στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο στη χώρα μας.

Έπειτα, ακολουθεί εμπειρική προσέγγιση με πρωτογενή δεδομένα, μέσα από τη διεξαγωγή μικτής ερευνητικής μεθόδου (ποσοτική και ποιοτική), με εργαλεία ερωτηματολόγιο προς δείγμα παικτών του αθλήματος και οδηγό συνέντευξης προς στελέχη του χώρου. Η ανάλυση των ερευνητικών εργαλείων θα οδηγήσει σε σημαντικά συμπεράσματα και προτάσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο.

1.3 Σημαντικότητα ζητήματος

Οι αθλητικές εκδηλώσεις έχουν μελετηθεί εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία ως προς τον αντίκτυπο που δημιουργούν στους τόπους υποδοχής, διατυπώνοντας ένα σύνολο από επιδράσεις στην κοινωνία. Μεγάλο μέρος των εμπειρικών ερευνών κάνουν λόγο για τα μεγάλα αθλητικά γεγονότα και ιδίως για το ποδόσφαιρο που αποτελεί ένα από τα δημοφιλέστερα αθλήματα διεθνώς (Taks, 2013). Συνεπώς, διαφαίνεται πως το εν λόγω άθλημα έχει ισχυρό αντίκτυπο στην οικονομία και στην

κοινωνία μιας χώρας και άρα είναι σημαντικό να διεξάγονται προσπάθειες τόνωσης της παρουσίας του, ειδικά εν καιρώ οικονομικής κρίσης.

Όσον αφορά το ελληνικό επαγγελματικό ποδόσφαιρο, δεν υπάρχει επαρκής έρευνα που να μελετά την επίδραση της οικονομικής κρίσης στο συγκεκριμένο άθλημα, άρα η παρούσα εργασία είναι σημαντική και πρωτότυπη, γιατί έχει σκοπό να καλύψει αυτό το βιβλιογραφικό κενό και να συνεισφέρει στο σώμα της γνώσης, αναδεικνύοντας τις απαντήσεις στα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στην ποιότητα του επαγγελματικού αθλητισμού;
2. Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στα έσοδα του επαγγελματικού αθλητισμού;
3. Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στους επαγγελματίες αθλητές για την πνευματική και σωματική υγεία τους;
4. Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στους φιλάθλους του επαγγελματικού αθλητισμού;
5. Πώς αλληλοσυνδέονται οι συνέπειες της κρίσης στον επαγγελματικό χώρο του ποδοσφαίρου;
6. Τι αντίκτυπο έχει η οικονομική κρίση στην ανάπτυξη της τοπικής περιοχής;

1.4 Δομή

Η παρούσα εργασία δομείται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο, είναι το παρόν της εισαγωγής όπου δίνεται μια γενική εικόνα για το εξεταζόμενο θέμα, ο σκοπός και η σημαντικότητα της εργασίας και η δομή σε ενότητες κεφαλαίων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση βασικών εννοιών γύρω από τον επαγγελματικό αθλητισμό, δίνονται οι βασικές τάσεις στον κλάδο του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και στη συνέχεια αναφορά γίνεται στην οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της στην Ελλάδα, με εστίαση στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Έπειτα, γίνεται ανασκόπηση ερευνών για τις επιπτώσεις της κρίσης στο ποδόσφαιρο, ώστε να μελετηθούν τα σημαντικότερα πορίσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αυτό της μεθοδολογίας, δίνονται γενικά στοιχεία για την έρευνα, και πιο ειδικά ο σχεδιασμός της παρούσας ερευνητικής διαδικασίας, που είναι μικτή μέθοδος, με ποιοτική και ποσοτική έρευνα.

Το κεφάλαιο τέσσερα είναι τα αποτελέσματα της έρευνας, παρουσιάζοντας τα ευρήματα της μικτής μεθόδου και κάνοντας σχολιασμό πάνω σε αυτά (συνέντευξης και ερωτηματολογίου).

Η εργασία ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο πέντε, όπου παρουσιάζονται τα κύρια συμπεράσματα της εργασίας και οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Επαγγελματικός αθλητισμός: έννοια και σημασία

Ο αθλητισμός οριοθετείται κατά τον Ζερβά (1993:15) ως «η συστηματική σωματική καλλιέργεια και δράση με συγκεκριμένο τρόπο, ειδική μεθοδολογία και παιδαγωγική με σκοπό την ύψιστη σωματική απόδοση, ως επίδοση σε αθλητικούς αγώνες, στο αθλητικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Ο αθλητισμός αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο σε κάθε κοινωνία καθώς αντανακλά το ήθος της και συντελεί στην αναπαραγωγή του κοινωνικού μοντέλου της.

Μέσα από τον αθλητισμό τα εμπλεκόμενα μέρη, κυρίως οι αθλητές, λαμβάνουν ένα υψηλό επίπεδο κοινωνικής αναγνώρισης και αποδοχής. Η χρησιμότητα του αθλητισμού θεωρείται σπουδαία στην αγωγή του ατόμου, συμβάλλοντας στην ισόρροπη ανάπτυξη του σώματος και του πνεύματος και στην ολοκλήρωση της μόρφωσης του ατόμου. Ο αθλητισμός συμβάλλει τόσο στη φυσική ανάπτυξη των παιδιών, όσο και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους, καθώς τονώνει τη θέληση, τη μάθηση για επιτυχία μέσω του αγώνα, την αυτοπεποίθηση. Παράλληλα ο αθλητισμός δείχνει, μέσω των ομαδικών παιχνιδιών, πώς μπορεί το άτομο να αξιοποιήσει την ωφελιμότητα της συνεργασίας με σκοπό να πραγματοποιήσει το σύνολο των ομαδικών στόχων και να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο, δείχνοντας σεβασμό στους κανόνες ενός αγώνα. Αξιοσημείωτη είναι η σημασία του αθλητισμού στην σωματική υγεία, την ψυχική υγεία, την πνευματική απόδοση (Τσιβίτης, 2015). Σύμφωνα μάλιστα με την ειδική έκδοση του Ευρωβαρόμετρου (Special Eurobarometer 412, Sport and Physical Activity) που διεξήχθη το διάστημα Νοέμβριος – Δεκέμβριος του 2013 και δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2014, με θέμα τον αθλητισμό και τη φυσική δραστηριότητα σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η βελτίωση της υγείας και η βελτίωση της φυσικής κατάστασης είναι οι δύο κυριότεροι λόγοι για τη συμμετοχή στον αθλητισμό.

Ανά τον κόσμο πολλές χώρες βασίζουν το εκπαιδευτικό τους σύστημα στον αθλητισμό, όπως για παράδειγμα στην Αμερική όπου ο γυμνασιακός και ο

πανεπιστημιακός αθλητισμός αποτελούν τον κύριο φορέα του αμερικανικού ερασιτεχνικού αθλητισμού. Στην Ευρώπη, η φυσική αγωγή διδάσκεται σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Τσιβίτης, 2015).

Ο αθλητισμός διακρίνεται, σύμφωνα με το ΦΕΚ Α' 121/17.6.1999. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡ. 2725, σε ερασιτεχνικό και επαγγελματικό, με διάφορες νομικές διατάξεις, δικαιώματα και υποχρεώσεις να ισχύουν για τις δυο αυτές κατηγορίες αθλητισμού.

Στον ερασιτεχνικό αθλητισμό συμπεριλαμβάνονται «οι δραστηριότητες των μη επαγγελματικών αθλητικών φορέων (δηλ. των ερασιτεχνικών αθλητικών σωματείων, των ομοσπονδιών και των ενώσεων) και των αθλητών οι οποίοι δεν αγωνίζονται σε αθλητική ανώνυμη εταιρεία (Α.Α.Ε.) ή σε τμήματα αμειβόμενων αθλητών (Τ.Α.Α.) αθλητικού σωματείου». Σύμφωνα με τον Ν. 2725/99, «η αγωνιστική δραστηριότητα του ερασιτέχνη αθλητή δεν αποτελεί άσκηση επαγγελματικής αθλητικής δραστηριότητας όπως συμβαίνει στον επαγγελματικό αθλητισμό, ενώ οι οικονομικές απολαβές που δίνονται από τα σωματεία, τις ενώσεις και τις ομοσπονδίες σε ερασιτέχνες αθλητές δεν αποτελούν οικονομικά ανταλλάγματα κατά την έννοια του προαναφερθέντος νόμου» (Χαλδεάκης, 2008).

Περνώντας ειδικά στην έννοια του επαγγελματικού αθλητισμού, αφορά τη «συμμετοχή αθλητών με αμοιβή» (άρθρο 59), «με τα τμήματα των αμειβομένων αθλητών συγκεκριμένου κλάδου άθλησης να μπορεί να μετατρέπονται ως αθλητικές ανώνυμες εταιρείες (Α.Α.Ε.)» (άρθρο 63). Κατά το άρθρο 65 του Ν. 2725/99, «σκοπός της Α.Α.Ε. είναι η δημιουργία, η οργάνωση και η διοίκηση επαγγελματικής αθλητικής ομάδας, η οργάνωση επίσημων ή φιλικών αθλητικών αγώνων επαγγελματικού χαρακτήρα της ομάδας αυτής και η συμμετοχή της σε κάθε είδους αγώνες, η οργάνωση εκδηλώσεων που αφορούν το άθλημα, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, τους ισχύοντες εκάστοτε κανονισμούς, τους σκοπούς και τις αποφάσεις του οικείου επαγγελματικού συνδέσμου και της οικείας αθλητικής ομοσπονδίας, καθώς και η εν γένει διαχείριση οποιωνδήποτε θεμάτων αφορούν τη δραστηριότητά της αυτή».

Σε αντίθεση με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό, στον επαγγελματικό αθλητισμό οι καταναλωτές του αθλητικού προϊόντος¹ (φίλαθλοι/ οπαδοί) αντλούν χρησιμότητα από την παρακολούθηση του αθλητικού θεάματος και διαχωρίζονται από τους παραγωγούς του επαγγελματικού αθλητισμού (σύλλογοι/ ομάδες), οι οποίοι αντλούν έσοδα από την παραγωγή του αθλητικού θεάματος, που τίθεται προς πώληση στους φιλάθλους/οπαδούς με δύο τρόπους:

(α) με είσοδο στο στάδιο και παρακολούθηση του αθλητικού αγώνα με αντίτιμο το εισιτήριο του αγώνα

(β) με παρακολούθηση των αθλητικών γεγονότων εξ' αποστάσεως, είτε μέσω της τηλεόρασης είτε μέσω του ραδιοφώνου είτε μέσω του διαδικτύου, με είσπραξη συναφών δικαιωμάτων από τους φορείς της μετάδοσης.

Στον επαγγελματικό αθλητισμό είναι απαραίτητη η αντίστοιχη παραγωγική διαδικασία όλων των υπόλοιπων συλλόγων που συμμετέχουν στο ίδιο πρωτάθλημα, προκειμένου να παραχθεί το αθλητικό προϊόν κάθε συλλόγου. Επίσης, άλλο χαρακτηριστικό του επαγγελματικού αθλητισμού είναι πως βασικός παραγωγικός συντελεστής για την παραγωγή του αθλητικού προϊόντος είναι το αθλητικό ταλέντο, του οποίου φορείς είναι οι επαγγελματίες αθλητές και παίζει καταλυτικό ρόλο στον καθορισμό του αριθμού νικηφόρων αγώνων σε βάρος των ανταγωνιστών. Απόρροια είναι πως τα πρωταθλήματα που είναι ενισχυμένα με άτομα έχοντα αθλητικό ταλέντο είναι και περισσότερο ανταγωνιστικά, ελκυστικά και προσοδοφόρα για το σύνολο των συλλόγων που τα συνθέτουν (Βλάσσης, 2015:7).

Οι επαγγελματικές αθλητικές ομάδες συμβάλλουν με την αθλητική τους παρουσία στην προώθηση της εικόνας της διοργανώτριας πόλης που αναλαμβάνει ένα αθλητικό γεγονός, προσφέροντας οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την κοινότητα και ενδυνάμωση του city branding (Sparvero, Chalip, 2007), επιδρώντας με ιδιαίτερα θετικό τρόπο στην ανταγωνιστικότητα μιας περιοχής και κατά συνέπεια τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξή της (Hinch, Higham, 2003).

¹Με την έννοια αθλητικό προϊόν, εννοούμε «κάθε αντικείμενο ή υπηρεσία που σχετίζεται με τον αθλητισμό και μπορεί να αποδώσει οικονομικό όφελος» (Τσιβίτης, 2015:13).

2.2 Ο κλάδος του επαγγελματικού ποδοσφαίρου: οριοθέτηση και τάσεις

Το ποδόσφαιρο συνιστά ένα από τα δημοφιλέστερα αθλήματα παγκοσμίως, ιδίως προτιμώμενο από άντρες (Τρικάλης κ.α, 2010:4), αλλά και από γυναίκες (Garland et al 2003:92), ενώ αποτελεί από τις πρώτες προτιμήσεις άθλησης στα παιδιά (Τρικάλης κ.α., 2010:4). Παίζεται είτε επαγγελματικά είτε ερασιτεχνικά.

Σύμφωνα με μελέτη των Breitbarth & Harris (2008:186-187), το ποδόσφαιρο μπορεί να δημιουργήσει αξίες και να συμβάλλει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ατζέντα, καθώς υποστηρίζει τις προσπάθειες για βέλτιστη ποιότητα ζωής, δημιουργεί οικονομική αξία για άλλους κλάδους όπως τις διαφημίσεις, τον κλάδο ένδυσης, τις χορηγίες κ.α., προσδίδει κοινωνική και προσωπική αναγνώριση και λειτουργεί ως μέσο για τη σύνδεση εμπορικών και πολιτικών φορέων με τους ανθρώπους. Το επαγγελματικό ποδόσφαιρο θεωρείται κατά τους Pringle&Sayers (2004:235), φορέας εκπαίδευσης, κοινωνικής διερεύνησης και προβολής δράσεων φυσικής υγείας. Ακόμη, όπως υποστηρίζουν οι Kurscheidt, Rahmann (1999), επιφέρει επιδράσεις στον τουρισμό, στο περιβάλλον, στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή, στην ατομική και συλλογική φυσική κατάσταση, καθώς και στην εθνική και τοπική οικονομία. Αναμφισβήτητα έχει λοιπόν εξέχοντα στρατηγικό ρόλο και ανταγωνιστικότητα, προσφέροντας πολλαπλά οφέλη κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά.

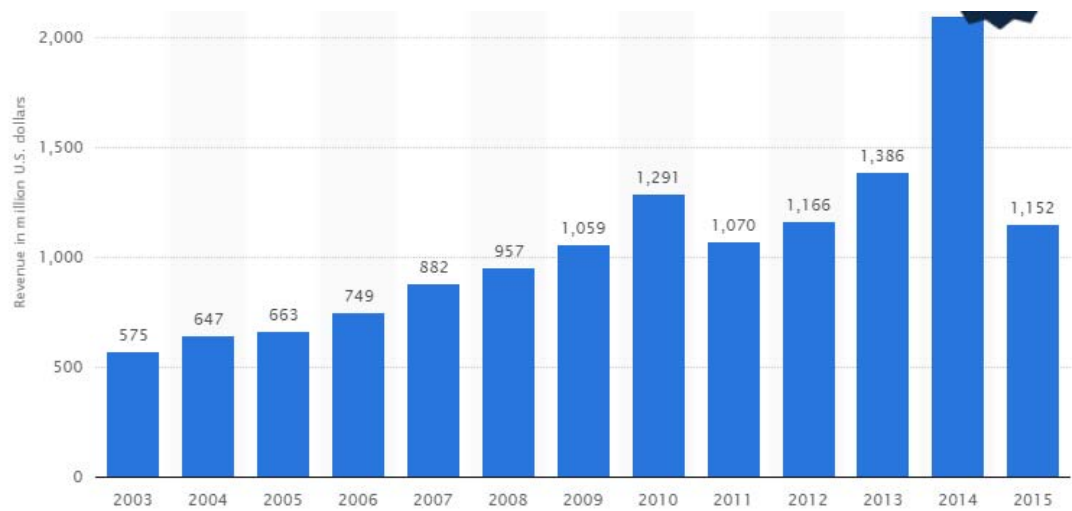
Από την άλλη μεριά, σύμφωνα με έρευνα των Giulianotti et al (1994), το επαγγελματικό ποδόσφαιρο αποτελεί συχνό αντικείμενο μελέτης αναφορικά με την εκδήλωση της βίας στα γήπεδα και την παρουσίαση αυτών των επεισοδίων από τα μέσα ενημέρωσης, ενώ πολλές είναι οι μελέτες που θίγουν το φαινόμενο του ρατσισμού και του χουλιγκανισμού (Pringle&Sayers, 2004:235), όπως για παράδειγμα για το αγγλικό ποδόσφαιρο στο παρελθόν (Back, Crabbe, Solomos, 1999). Όπως αναφέρουν και οι Fleming & Tomlinson (1995: 2), «το ποδόσφαιρο ενισχύει τη συνεργατικότητα και την ομαδικότητα, αλλά μπορεί να ενθαρρύνει τα στερεότυπα, τον εθνοκεντρισμό. Από τη μία μπορεί να ενώσει διαφορετικές κουλτούρες σε μια εκδήλωση γιορτής και από την άλλη να δώσει έδαφος για υπερβολές, ξενοφοβία και ρατσισμό».

Ως κλάδος του επαγγελματικού αθλητισμού, το ποδόσφαιρο έχει καταγωγή από τη Βρετανία (δεύτερο μισό του 19ου αιώνα), με τη μετέπειτα διάδοση του στην ηπειρωτική Ευρώπη να το θέτει σήμερα ίσως το πιο διαδεδομένο άθλημα στον κόσμο. Το FIFA World Cup, που πραγματοποιείται κάθε τέσσερα χρόνια σε εναλλασσόμενες χώρες, θεωρείται μεταξύ των πιο δημοφιλών αθλητικών αγώνων στην τηλεόραση (περίπου 3,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι παρακολούθησαν τουλάχιστον ένα μέρος από την κάλυψη του Παγκοσμίου Κυπέλλου στην τηλεόραση το 2010). Η FIFA, η οποία είναι το διοικητικό όργανο του ποδοσφαίρου και ο διοργανωτής του Παγκοσμίου Κυπέλλου, δημιούργησε περισσότερα από 700 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε έσοδα από δικαιώματα μετάδοσης από την εν λόγω αθλητική εκδήλωση το 2010, σχεδόν το ήμισυ των εσόδων που είχε κερδίσει στην Ευρώπη. Η FIFA δημιούργησε περίπου 1,7 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε έσοδα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα του FIFA Παγκόσμιου Κυπέλλου το 2014 στη Βραζιλία(Statista, 2016).

Η Ευρώπη είναι η πιο σημαντική αγορά όσον αφορά τα συνολικά έσοδα και το επίπεδο του ανταγωνισμού στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Η αγορά του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου έφτασε σε συνολικά έσοδα 19.9 δις ευρώ για τη σεζόν 2012/13. Τα λεγόμενα “Big-Five” πρωταθλήματα, που περιλαμβάνουν τα διασημότερα επαγγελματικά πρωταθλήματα Αγγλίας (Barclays Premier League), Γερμανίας (Bundesliga), Ισπανίας (Primera Division, Liga BBVA), Ιταλίας (Serie A) και Γαλλίας (Ligue 1) παράγουν σχεδόν 50% των εσόδων. Σημαντική ροή εσόδων του ευρωπαϊκού επαγγελματικού ποδοσφαίρου προκύπτει από τη χορηγία, όπου ενδεικτικά για τα “Big-Five” πρωταθλήματα απέφερε περισσότερα από 500 εκατομμύρια ευρώ για τη σεζόν 2012/13. Σε σύγκριση με την Ευρώπη, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο δεν είναι τόσο δημοφιλές και κερδοφόρο στις Ηνωμένες Πολιτείες, όσο τα άλλα ομαδικά σπορ όπως μπάσκετ, μπίτζμπολ και χόκεϊ. Μόνο 5.58 εκατομμύρια άνθρωποι δηλώνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την παρακολούθηση αγώνων ποδοσφαίρου(Statista, 2016).

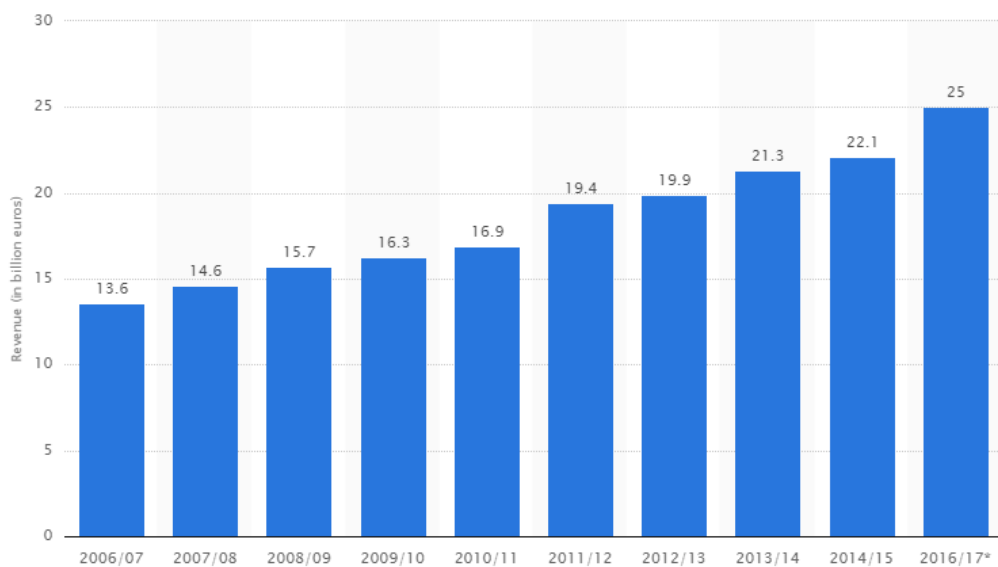
Τα ακόλουθα διαγράμματα 1-6 δείχνουν την εικόνα του επαγγελματικού ποδοσφαίρου με βάση τα δεδομένα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ένωσης Ποδοσφαίρου (FIFA) και της Ένωσης Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών (UEFA).

Διάγραμμα 1. Έσοδα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ένωσης Ποδοσφαιρικού (FIFA) από το 2003 έως το 2015 (σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ)

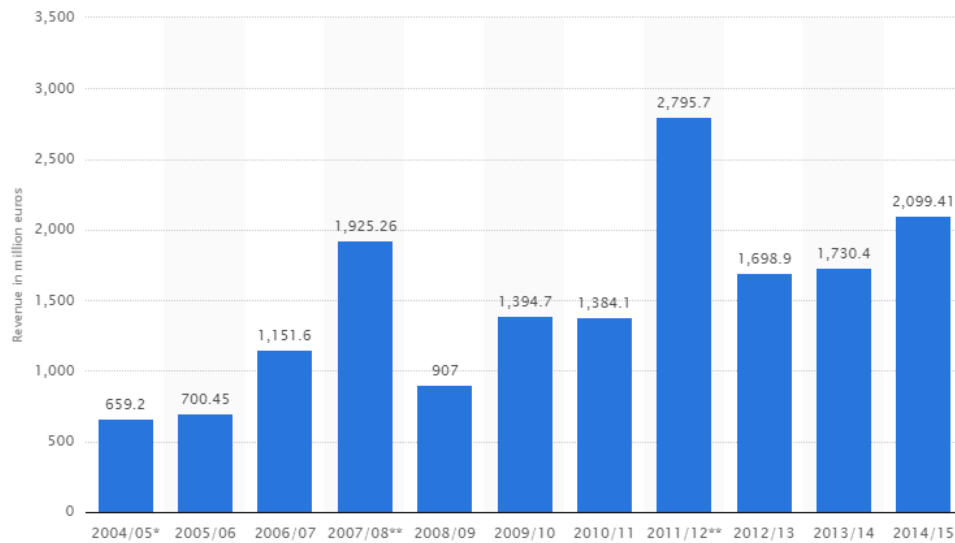
(Statista, 2016)

Διάγραμμα 2. Μέγεθος της αγοράς ευρωπαϊκού ποδοσφαιρικού από το 2006-07 έως το 2016/17 (σε δισεκατομμύρια ευρώ)

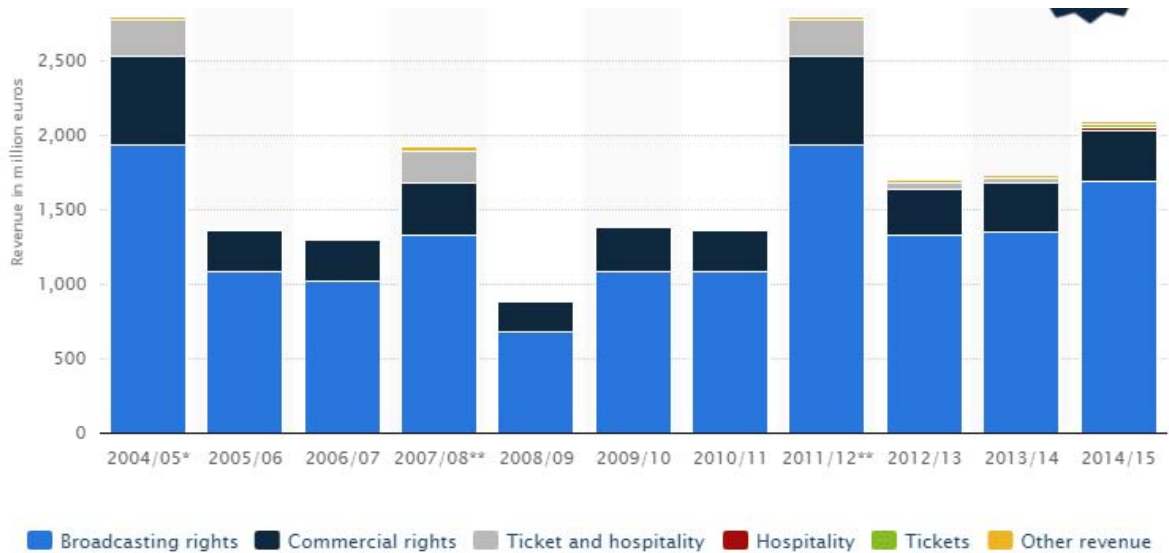
(Statista, 2016)

Διάγραμμα 3. UEFA: Συνολικά έσοδα από το 2004/05 έως το 2014/15 (σε εκατομμύρια ευρώ)

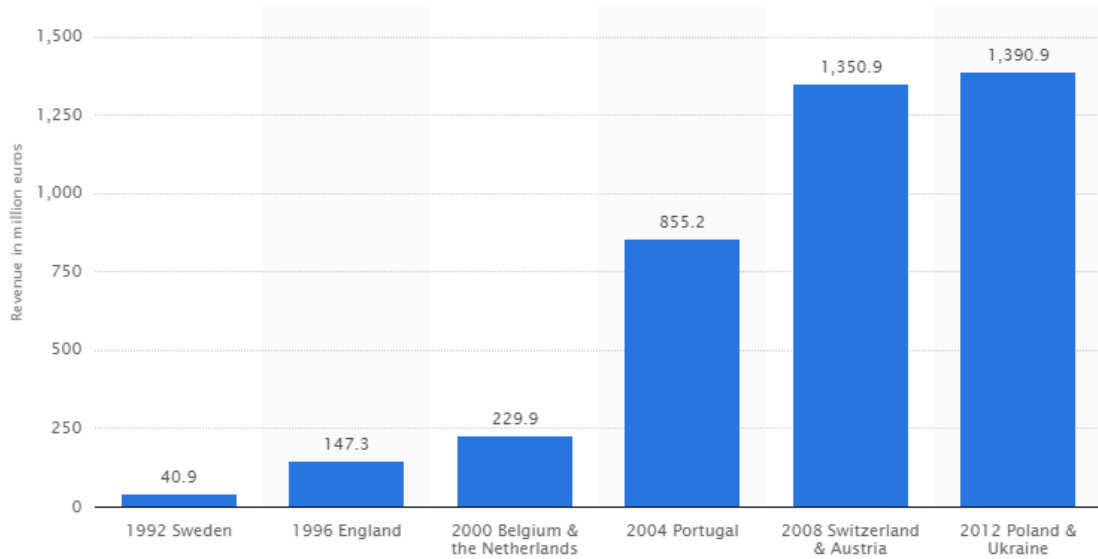
(Statista, 2016)

Διάγραμμα 4. UEFA: Κατανομή των εσόδων από το 2004/05 έως 2014/15 (σε εκατομμύρια ευρώ)

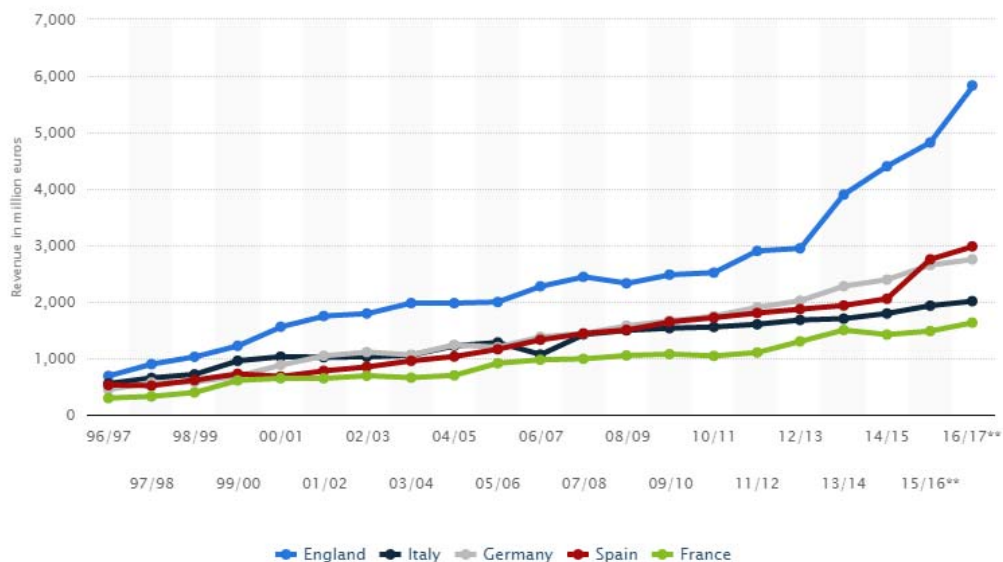
(Statista, 2016)

Διάγραμμα 5. UEFA : Έσοδα από το 1992 έως το 2012 (σε εκατ. ευρώ) σε επίπεδο χωρών

(Statista, 2016)

Διάγραμμα 6. Έσοδα από τα «BigFive» πρωταθλήματα από το 1996/97 έως το 2015/16 (σε εκατομμύρια ευρώ)

(Statista, 2016)

Στο πλαίσιο των τελευταίων χρόνων, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο έχει δεχθεί τις συνέπειες από την οικονομική κρίση. Ενδεικτικά, σύμφωνα με την έρευνα των Barajas & Rodríguez (2010) η χρηματοπιστωτική κρίση επέφερε έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των εσόδων και των δαπανών και, κατά συνέπεια, αυξανόμενο χρέος και δυσκολίες να ανταποκριθεί το επαγγελματικό ποδόσφαιρο της Ισπανίας στις απαιτήσεις χρηματοδότησης. Στην Αγγλία, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επέφερε αντίκτυπο και στο αγγλικό ποδόσφαιρο, κυρίως στην Premier League, με την οικονομική αστάθεια να είναι σήμερα χαρακτηριστικό του αγγλικού ποδοσφαίρου (Szymanski, 2010). Γενικώς, όπως διαπιστώνουν και οι Haugen & Solberg (2010), η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει άτυπα το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου στα έσοδα ορισμένων ποδοσφαιρικών σωματείων. Ακολούθως δίνεται η ανάλυση για την Ελληνική πραγματικότητα όσον αφορά τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο.

2.3 Οικονομική κρίση & επιπτώσεις στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο της Ελλάδας

Σύμφωνα με την Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το χρονικό της μεγάλης κρίσης, η χρηματοπιστωτική κρίση που εμφανίστηκε αρχικά στις ΗΠΑ τον Αύγουστο του 2007 και έλαβε ραγδαίες διαστάσεις το φθινόπωρο του 2008, με την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers, απέκτησε παγκόσμια διάσταση, προκαλώντας σοβαρή δημοσιονομική κρίση στις περισσότερες χώρες του πλανήτη. Οι χώρες που είχαν μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και να λάβουν οφέλη από την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου, που ακολούθησε μετά τη μεγάλη ύφεση του 2009. Οι οικονομίες με τις μεγαλύτερες διαρθρωτικές αδυναμίες απέκτησαν υψηλά επίπεδα ανεργίας, ενώ η επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών έγινε εντονότερη λόγω των μέτρων που εφαρμόστηκαν για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας και τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού τομέα. Αντίθετα, χώρες με υγιή βασικά οικονομικά δεδομένα μπήκαν εκ νέου σε τροχιά ανάπτυξης.

Η κρίση έθεσε την ανάγκη βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης και εποπτείας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και σε πολλές χώρες έφερε μεγάλη αναδιάρθρωση. Οι παρεμβάσεις των μηχανισμών στήριξης για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής εντάθηκαν το 2009 και με ορόσημο τη Σύνοδο Κορυφής των «G20» στο Λονδίνο τον Απρίλιο του 2009 ιδρύθηκε το Συμβούλιο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (FSB) με σκοπό τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Παράλληλα την ΕΕ, παρενέβη και η ΕΚΤ με ποικίλα μέτρα νομισματικής πολιτικής.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε αρνητικά και την ελληνική οικονομία. Οι δυσμενείς εξελίξεις του 2009 επέφεραν εκτροχιασμό των δημοσιονομικών μεγεθών, με το ΑΕΠ, μετά από μία περίοδο συνεχούς ανόδου (1994-2008), να υποχωρεί το 2009 κατά 3,2%. Το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης έφθασε στο 15,7% του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα στο 10,5% του ΑΕΠ, απόρροια τόσο της αρνητικής πορείας των εσόδων όσο και της αύξησης των δαπανών της γενικής κυβέρνησης, φέροντας τη χώρα σε φάση ύφεσης. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν δραματικά την αβεβαιότητα για το μέλλον της οικονομίας της χώρας, δημιούργησαν έλλειμμα εμπιστοσύνης, υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας και σοβαρά προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα. Τελικά αποδείχτηκε πως το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδος ήταν πολύ σοβαρότερο από ό,τι υποδηλώναν από τα μέχρι τότε στοιχεία.

Το 2010 η χρηματοπιστωτική κρίση εξελίχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους ορισμένων χωρών της Ευρωζώνης, με την Ελλάδα να βρίσκεται στο επίκεντρο, με μεγάλα ελλείμματα και σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Με άξονα τη διαπίστωση πως η χρεοκοπία ενός κράτους-μέλους θα είχε πολύ σοβαρές παρενέργειες για ολόκληρη την ευρωζώνη, οριοθετήθηκε η αντικειμενική πραγματικότητα μέσα στην οποία όχι μόνο έπρεπε να λειτουργήσει η ελληνική οικονομία στα χρόνια της κρίσης αλλά και στο μέλλον:

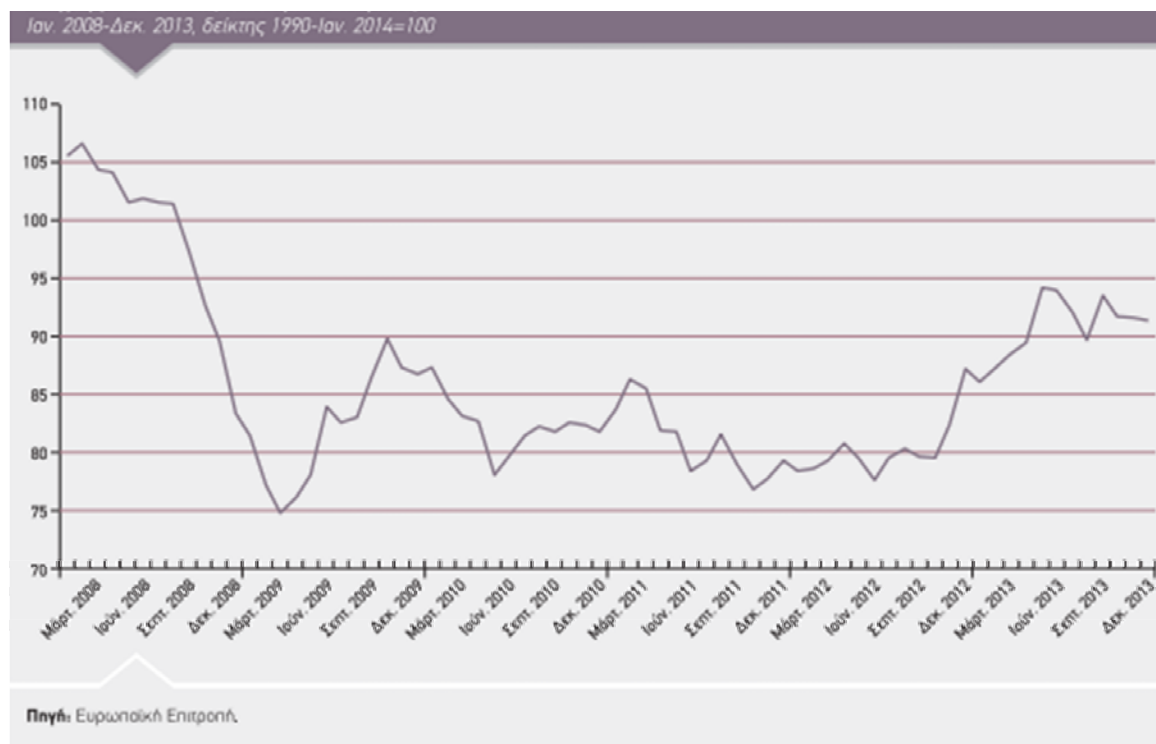
- Μεσοπρόθεσμα, να γίνει τήρηση των προγραμμάτων
- Μακροπρόθεσμα, να υπάρξει ένα νέο πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης, συμβατό με τη νέα ευρωπαϊκή πραγματικότητα

Από το 2010 και μετά το Ευρωσύστημα αντιμετώπισε και πάλι μεγάλες προκλήσεις, με νέες εντάσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές, ενώ το 2011 οξύνθηκε η κρίση δημόσιου χρέους στη ζώνη του ευρώ, φέροντας ως απάντηση της ΕΚΤ νέα συμβατικά και μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής. Το 2011 δημιουργήθηκαν σοβαρές καθυστερήσεις ως προς την εφαρμογή του Προγράμματος Στήριξης στη χώρα μας, οι οποίες κατέστησαν αναγκαία την αναδιάρθρωση του χρέους. Στη συνέχεια, το 2012 κρίσιμες ήταν οι εξελίξεις θετική για την παραμονή της χώρας στη ζώνη του ευρώ, ενώ το 2013 ανέδειξε ως κύριο ζητούμενο της οικονομικής πολιτικής την επίτευξη της ανάκαμψης και τη δημιουργία των όρων για τη μετάβαση σ' ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης.

Πίνακας 1. Η εικόνα των δημοσιονομικών στοιχείων της γενικής κυβέρνησης 2008-2013, σε εθνολογιστική βάση (σε εκ. ευρώ)

	2008	2009	2010	2011	2012*	2013
Εσοδα	94.847	88.628	90.197	88.439	86.380	μ.δ.
Δαπάνες	117.730	124.794	113.912	108.308	97.584	μ.δ.
από τις οποίες:						
Τόκοι (EDP)	11.673	11.976	12.855	14.888	9.643	μ.δ.
Έλλειμμα	22.883	36.166	23.715	19.869	11.204	μ.δ.
Πρωτογενές έλλειμμα (EDP)	11.210	24.190	10.860	4.981	1.561	μ.δ.
Δημόσιο χρέος	263.287	299.690	329.514	355.141	303.928	μ.δ.
ΑΕΠ	233.198	231.081	222.151	208.532	193.749	μ.δ.
(Ως % του ΑΕΠ)						
Εσοδα	40,7	38,4	40,6	42,4	44,6	μ.δ.
Δαπάνες	50,5	54,0	51,3	51,9	50,4	μ.δ.
από τις οποίες:						
Τόκοι (EDP)	5,0	5,2	5,8	7,1	5,0	μ.δ.
Έλλειμμα (EDP)	9,8	15,7	10,7	9,5	5,8	μ.δ.
Πρωτογενές έλλειμμα (EDP)	4,8	10,5	4,9	2,4	0,8	μ.δ.
Δημόσιο χρέος	112,9	129,7	148,3	170,3	156,9	μ.δ.
<small>* Δεν περιλαμβάνεται η επίπτωση της στήριξης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ύψους 6.210 εκατ. ευρώ (3,2% του ΑΕΠ) το 2012. Περιλαμβάνονται τα έσοδα από το πρόγραμμα του 2008 για την ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών. Πηγές: Eurostat Press Release 21.10.2013 και Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ 11.10.2013. Τα στοιχεία για το 2013 (1η κοινοποίηση) αναμενόταν να δημοσιευθούν από την Eurostat στις 23.4.2014.</small>						

(Εκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, Το χρονικό της μεγάλης κρίσης 2008-2013, σελ 97)

(Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, Το χρονικό της μεγάλης κρίσης 2008-2013, σελ 109)

Γενικά, η εφαρμογή των προγραμμάτων στήριξης στην Ελλάδα δημιούργησαν ορατό αποτέλεσμα στη δημοσιονομική προσαρμογή, αλλά ο τρόπος της εφαρμογής του μεγέθυνε τις συστατικές επιπτώσεις της μείωσης των δαπανών, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος. Συνάμα, όπως δηλώνεται στην Έκθεση της ΤτΕ, οι αρνητικές επιδόσεις της οικονομικής δραστηριότητας και της απασχόλησης θα ήταν πολύ χειρότερες, αν δεν είχαν υπάρξει το Πρόγραμμα Προσαρμογής και η χρηματοδοτική στήριξη από τους κοινοτικούς εταίρους και το ΔΝΤ. Η εποχή μετά την είσοδο της

Ελλάδος στο Μηχανισμό Στήριξης σήμαινε αυτόματα ένα ριζικό αναπροσανατολισμό τόσο της οικονομικής πολιτικής όσο και της συμπεριφοράς σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο, ενώ η προσφυγή στο μηχανισμό στήριξης κρίθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος αναγκαία. Μέσα σε αυτό το κλίμα, σύμφωνα με τον Μέμο (2015), οι επιρροές σε ποικίλους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας έφεραν τεράστιες απώλειες σε αγοραστική δύναμη, εγχώρια ζήτηση, απασχόληση, παραγωγικότητα εργασίας, παραγωγικότητα οικονομίας, ΑΕΠ, αποδοχές, ιδιωτική κατανάλωση, όγκο παραγωγής, κόστος εργασίας κ.α., όπως δείχνει και ο ακόλουθος πίνακας.

Πίνακας 2. Οι απώλειες της ελληνικής οικονομίας 2010-2013

ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ -37,2%	ΕΓΧΩΡΙΑ ΖΗΤΗΣΗ -31,0% Επίπεδο 1999	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ -18,2%	ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ -6,5% Επίπεδο 2003
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ -8,8%	ΑΕΠ (2008-2013) -25%	ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΜΙΣΘΩΤΩΝ -37 δις €	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ (2008-2012) -30,0%
ΟΓΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ -23,5%	ΜΕΣΕΣ ΜΗΝΙΑΙΕΣ ΑΠΟΔΟΧΕΣ -16,3%	ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ -13,9%	ΑΕΠ ανά ΚΑΤΟΙΚΟ (2008-2012) -23,6%

(Μέμος, 2015)

Μέσα στο περιβάλλον της οικονομικής κρίσης που περιγράφηκε παραπάνω, και σύμφωνα με τα στοιχεία του Ιδρύματος Τοπικής Ανάπτυξης «Θωμάς & Αφροδίτη Παπανίκος» (2016), για την ανάπτυξη του ποδοσφαίρου, η οικονομική βιωσιμότητα των ποδοσφαιρικών ομάδων της χώρας μας απειλείται από μεγάλα προβλήματα (και στο επαγγελματικό και στο ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο):

- αναξιοπιστία των επαγγελματικών πρωταθλημάτων,
- έλλειψη ανταγωνιστικών ομάδων,
- αντιπαραθέσεις των διοικητικών παραγόντων,
- ανεπάρκεια της ανώτατης ποδοσφαιρικής Αρχής (ΕΠΟ),
- έλλειψη σχεδιασμού & προγραμματισμού από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς,
- κατώτερη των περιστάσεων διαιτησία,
- παρατεταμένη βία στους αθλητικούς χώρους,
- παραπληροφόρηση κ.α.

Δυστυχώς είναι αρνητική η εικόνα του κλάδου, με τις σχετικές έρευνες (όπως αυτή του Πανεπιστημίου Μακεδονίας το 2014) να δείχνουν πως είναι μειωμένο το ενδιαφέρον παρακολούθησης ιδίως από τους νέους, με αποθαρρυντικούς παράγοντες (Μπλούνας, 2014):

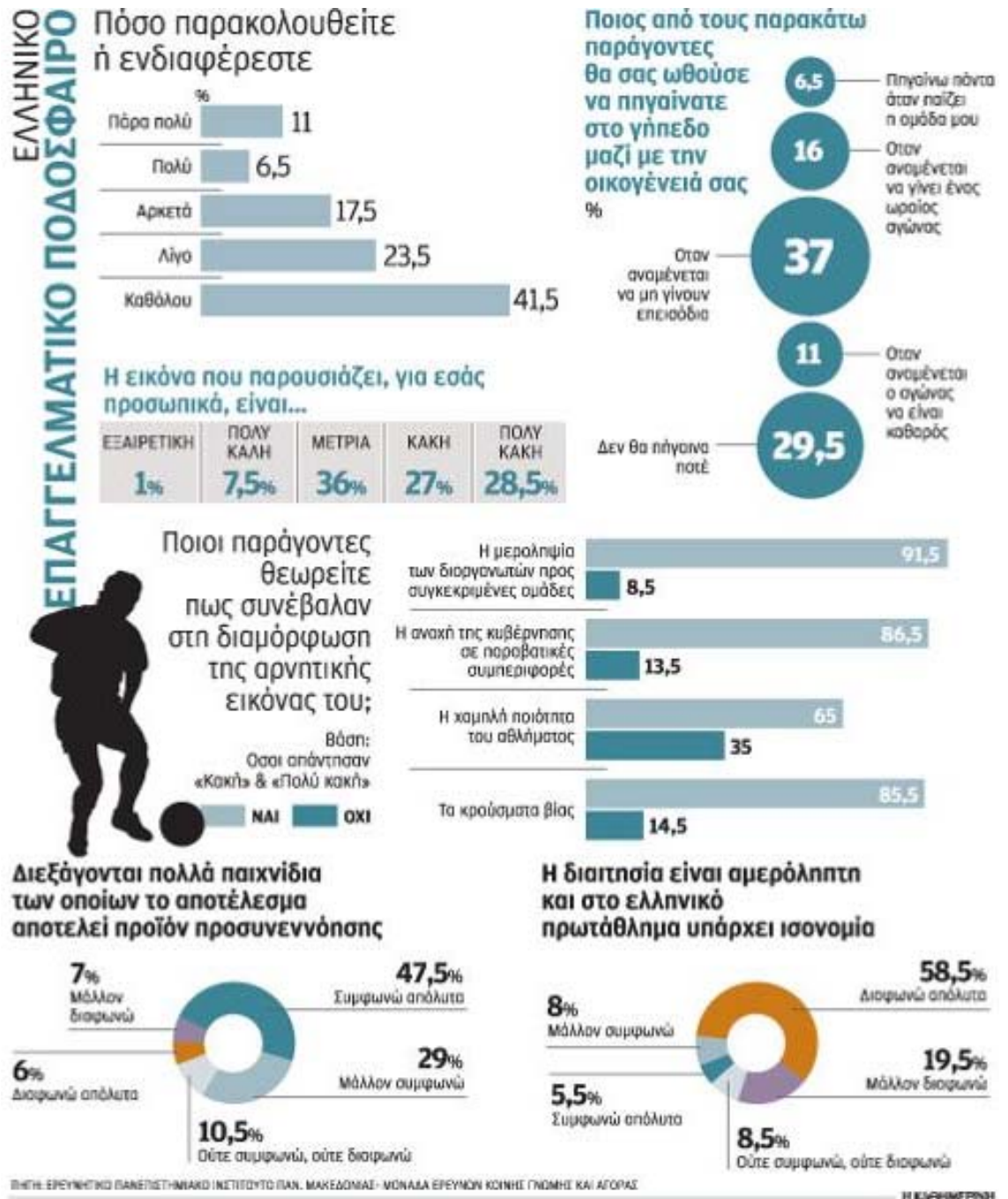
- τη βία στα γήπεδα,
- τη μεροληψία των διοργανωτών προς συγκεκριμένες ομάδες,
- την ανοχή των φορέων σε παραβατικές συμπεριφορές,
- τη χαμηλή ποιότητα του αθλήματος,
- την αναξιοπιστία που εκπέμπει το παραγόμενο ποδοσφαιρικό προϊόν,
- την απουσία μέριμνας των φορέων για την ενδυνάμωση του πρωταθλήματος κ.α.,

Τα παραπάνω πλήττουν την ανάπτυξη του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, με τις προκλήσεις να είναι αρκετές λόγω του θολού οικονομικού τοπίου της χώρας αλλά

και των επιπτώσεων της κρίσης στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδίως αναφορικά με τις μειώσεις στα επιδιωκόμενα έσοδα, τη μείωση της παρουσίας θεατών στο γήπεδο και τους πτωτικούς δείκτες ακροαματικότητας του αθλητικού προϊόντος, όπως δηλώνεται και στην έρευνα των Τάχη κ.α (2013:21). Όπως αναφέρει και η έρευνα του Παπανίκου (2009), η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έχει εμφανείς επιπτώσεις στην ελληνική αθλητική βιομηχανία, και ειδικά στο χώρο του ποδοσφαίρου, όπου ΠΑΕ με πραγματικές αγωνιστικές ανάγκες (όπως π.χ. ΑΕΚ), έχουν αναπροσαρμόσει τα πλάνα τους με βάση τις δυσχερείς οικονομικές συνθήκες αποφασίζοντας να μην ενισχύσουν την ομάδα κατά την διάρκεια της μεταγραφικής περιόδου. Όσον αφορά στις ΠΑΕ των μικρότερων κατηγοριών, απαιτείται αναδιάρθρωση αυτών, μιας και είναι δύσκολο να επιβιώσουν τόσες επαγγελματικές ομάδες ποδοσφαίρου, πόσο μάλλον σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Ήδη ομάδες της τρίτης εθνικής έχουν αναστείλει την λειτουργία τους και πολλές άλλες αποκλείονται μελλοντικά. Η οικονομική κρίση που αφορά τα ποδοσφαιρικά σωματεία της Ελλάδας δεν έχει σχέση μόνο με την μείωση των εσόδων τους έναντι των εξόδων τους, αλλά και με την μείωση των κερδών των ιδιοκτητών και των μεγαλομετόχων των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων που είναι εκτός του χώρου του ποδοσφαίρου. Η κατάσταση στο πλέον δημοφιλές άθλημα της Ελλάδας προβλέπεται κατά τον Παπανίκο (2009) δυσοίωνη, με την ποδοσφαιρική βιομηχανία να χρειάζεται επείγοντως αποτελεσματικές μακροπρόθεσμες προτάσεις, που θα επιτρέψουν αποδοτικότητα και σταθερότητα μέσα από τη συμβολή στελεχών με τεχνογνωσία, ενίσχυση των αθλητικών ταλέντων και αναδιάρθρωση κατηγοριών.

Η οικονομική κρίση και τα προβλήματα του Ελληνικού ποδοσφαίρου που αναφέρθηκαν παραπάνω, επιβάλλουν τη στροφή των φορέων στην ανάπτυξη ενός υγιούς πλαισίου του ποδοσφαίρου και την κινητοποίηση των μοχλών ανάπτυξης, με καινοτόμες ιδέες και εκσυγχρονισμό στη διεξαγωγή των πρωταθλημάτων, με μεγαλύτερη συμμετοχή των νεαρών ποδοσφαιριστών στις ομάδες, με βελτίωση στις γηπεδικές εγκαταστάσεις, με πρόσληψη προπονητών με επάρκεια γνώσης και ικανότητα διαχείρισης των αθλητών, με ύπαρξη ικανών διαιτητών, καθώς και με ενίσχυση έμπρακτα και τακτικά.

Εικόνα 1. Βασικά σημεία της έρευνας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2014) για το Ελληνικό Επαγγελματικό Ποδοσφαιρο

(Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2014)

2.4 Ανασκόπηση ερευνών για τις επιπτώσεις της κρίσης στο ποδόσφαιρο

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο έχει δεχθεί τις συνέπειες από την οικονομική κρίση τα τελευταία χρόνια, όπου η χρηματοπιστωτική κρίση επέφερε έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των εσόδων και των δαπανών και, κατά συνέπεια, αυξανόμενο χρέος και δυσκολίες να ανταποκριθεί το επαγγελματικό ποδόσφαιρο στις απαιτήσεις χρηματοδότησης. Οι διαπιστώσεις αυτές προκύπτουν από σχετική έρευνα στην Ισπανία (Barajas & Rodríguez, 2010), αλλά και έρευνα στην Αγγλία, κυρίως στην Premier League, όπου οι μεγάλες συμβάσεις, τα υψηλότερα τέλη μεταβίβασης και η συνεχής μείωση κερδών είναι μερικά από τα ζητήματα που υπονομεύουν την οικονομική επιτυχία των αγγλικών ποδοσφαιρικών συλλόγων (Szymanski, 2010; Georgievski, Zeger, 2016).

Σε γενική βάση, οι Haugen & Solberg (2010) διαπιστώνουν πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει άτυπα το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου στα έσοδα ορισμένων ποδοσφαιρικών σωματείων. Για την Ελλάδα οι έρευνες δείχνουν πως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έχει εμφανείς επιπτώσεις στην ελληνική ποδοσφαιρική βιομηχανία (Παπανίκος, 2009), κατάσταση που εντείνεται από τα προβλήματα του χώρου ιδίως το μειωμένο ενδιαφέρον παρακολούθησης (με βάση έρευνα του Πανεπιστημίου Μακεδονίας το 2014).

Σύμφωνα με μελέτη των Peeters & Szymanski (2013), οι ευρωπαϊκές ποδοσφαιρικές ομάδες, αν και είναι αυτές με τους μεγαλύτερους ομίλους και σωματεία, με κορυφαίους παίκτες και υψηλούς μισθούς αυτών, έχουν δεχθεί τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότερες ευρωπαϊκές ποδοσφαιρικές ομάδες έχουν οικονομικά προβλήματα σύμφωνα με την πρόσφατη έρευνα από την UEFA (UEFA, 2012a), καθώς 63% των κορυφαίων συλλόγων στην Ευρώπη ανέφεραν μια λειτουργική απώλεια, 55% μια καθαρή απώλεια, 38% αρνητική καθαρή θέση, στοιχεία που εντείνουν την ανησυχία στους ποδοσφαιρικούς συλλόγους στην Ευρώπη (Peeters&Szymanski, 2013:4).

Στην Ελλάδα, με βασική αιτία την οικονομική κρίση, φαίνεται από στατιστικά δεδομένα του Ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου (πίνακας 3) ότι, κατά μέσο όρο, η προσέλευση θεατών στην SuperLeague έχει πέσει κατακόρυφα μετά το 2009.

Μεγαλύτερη προσέλευση θεατών έχει η ΠΑΕ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ. Επιπρόσθετα, όπως υποστηρίζεται στην έρευνα των Manoli et al (2016), ποικίλα είναι τα οικονομικά εμπόδια στον χώρο του ποδοσφαίρου εντός του συνολικού οικονομικού, επιχειρηματικού και πολιτικού πλαισίου της χώρας, με τις ελληνικές ποδοσφαιρικές ομάδες να δέχονται τεράστιες οικονομικές πιέσεις στο σημερινό τοπίο της χώρας, με έναν από τους λόγους για την οικονομική δυσκολία των ποδοσφαιρικών συλλόγων, μεταξύ άλλων, να είναι η μειωμένη προσέλευση στα ελληνικά στάδια (3.978 θεατές το 2017) όπως φαίνεται στον πίνακα 3.

Πίνακας 3 Προσέλευση Θεατών SuperLeague σεζόν 1986 έως 2017

Greece	Average	Best club
2017	3.978	Olympiakos SF Piraios
2016	3.978	Olympiakos SF Piraios
2015	3.122	Olympiakos SF Piraios
2014	3.876	Olympiakos SF Piraios
2013	4.976	Olympiakos SF Piraios
2012	4.931	Olympiakos SF Piraios
2011	6.424	Olympiakos SF Piraios
2010	7.617	Olympiakos SF Piraios
2009	7.622	Olympiakos SF Piraios
2008	6.671	Olympiakos SF Piraios
2007	6.438	Olympiakos SF Piraios
2006	5.627	Olympiakos SF Piraios
2005	5.944	AEK FC Athina
2004	2.830	Panathinaikos AO Athina
2003	3.365	Panathinaikos AO Athina
2002	5.642	Olympiakos SF Piraios
2001	3.626	Olympiakos SF Piraios
2000	3.980	Olympiakos SF Piraios
1999	4.119	Olympiakos SF Piraios
1998	4.513	Olympiakos SF Piraios
1997	4.460	Olympiakos SF Piraios
1996	4.359	Panathinaikos AO Athina
1995	4.133	Panathinaikos AO Athina
1994	3.741	AEK FC Athina
1993	4.908	Panathinaikos AO Athina
1992	5.874	Olympiakos SF Piraios
1989	9.261	Olympiakos SF Piraios
1988	11.255	Olympiakos SF Piraios
1987	9.055	Olympiakos SF Piraios
1986	14.103	Panathinaikos AO Athina

(European Football Statistics, 2016)

Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την αθλητική βιομηχανία και στην Βόρεια Αμερική, ιδίως σε ότι αφορά τον αντίκτυπο στην κατασκευή νέων εγκαταστάσεων, σε μακροπρόθεσμη βάση, όπως διατυπώνεται σε έρευνα του Humphreys (2010). Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2008 έχει επηρεάσει σημαντικά τα εισοδήματα των καταναλωτών και τα έσοδα των επιχειρήσεων, καθώς παρατηρείται μείωση στην αγορά εισιτηρίων από τις αθλητικές εκδηλώσεις, επιδρώντας στις χρηματικές ροές για τις επαγγελματικές αθλητικές ομάδες στη Β. Αμερική, όπως τονίζει ο παραπάνω ερευνητής, σε αθλήματα όπως το ποδόσφαιρο, η καλαθοσφαίριση, το Hockey και το Baseball. Η έρευνα του δείχνει πως η προσέλευση των θεατών στο γήπεδο, τα επίπεδα εσόδων στα επαγγελματικά αθλητικά πρωταθλήματα από τις πωλήσεις των εισιτηρίων και άλλες ροές χρημάτων όπως χώροι στάθμευσης κοντά στο γήπεδο έχουν μειωθεί. Ωστόσο, η τηλεοπτική προβολή, μια άλλη βασική πηγή εσόδων για τα πρωταθλήματα του επαγγελματικού αθλητισμού, δεν έχει μειωθεί κατά τη διάρκεια της ύφεσης και αυτές οι ροές εσόδων είναι απίθανο να μειωθούν βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα. Η οικονομική κρίση έχει ιδίως επηρεάσει την ανακαίνιση και κατασκευή έργων για μελλοντικές αθλητικές εγκαταστάσεις.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Γενικά για την έρευνα

Σκοπός της παρούσας μικτής έρευνας είναι να μελετήσει την επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό και συγκεκριμένα στις ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες. Εφαρμόστηκε ποσοτική και ποιοτική έρευνα για να μελετηθούν πλήρως και εις βάθος οι απόψεις των επαγγελματιών αθλητών του χώρου, αλλά και των διοικητικών στελεχών των αθλητικών οργανισμών αντίστοιχα. Με τη χρήση των αρμόδιων ερευνητικών εργαλείων, ερωτηματολογίου και οδηγού συνέντευξης, σημαντικά συμπεράσματα και προτάσεις προκύπτουν για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Πιο συγκεκριμένα, τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα δημιουργήθηκαν για το σκοπό της έρευνας:

Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στην ποιότητα του επαγγελματικού αθλητισμού;

Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στα έσοδα του επαγγελματικού αθλητισμού;

Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στους επαγγελματίες αθλητές για την πνευματική και σωματική υγεία τους;

Ποιες οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στους φιλάθλους του επαγγελματικού αθλητισμού;

Πώς αλληλοσυνδέονται οι συνέπειες της κρίσης στον επαγγελματικό χώρο του ποδοσφαίρου;

Τι αντίκτυπο έχει η οικονομική κρίση στην ανάπτυξη της τοπικής περιοχής;

3.2 Σχεδιασμός παρούσας ερευνητικής διαδικασίας

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται ο σχεδιασμός της ερευνητικής διαδικασίας για την ποιοτική και ποσοτική έρευνα. Οι συμμετέχοντες, τα ερευνητικά εργαλεία, η ερευνητική διαδικασία και η ανάλυση δεδομένων παρουσιάζονται ακολούθως.

3.2.1 Ποιοτική έρευνα

3.2.1.1 Συμμετέχοντες– Στελέχη Αθλητικού Οργανισμού

Επτά (7) στελέχη του επαγγελματικού χώρου του ποδοσφαίρου που απασχολούνται σε ΠΑΕ, συμμετείχαν στην έρευνα για να εκφράσουν τις απόψεις τους για την επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο μέσω των απαραίτητων συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ αυτών και του ερευνητή.

Πίνακας 4 Δημογραφικά Στοιχεία Στελεχών ΠΑΕ

	Φύλο	Ηλικία
1 ^ο Στέλεχος	Γυναίκα	39
2 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	40
3 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	55
4 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	45
5 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	36
6 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	36
7 ^ο Στέλεχος	Άνδρας	41

Τα στελέχη των ΠΑΕ επιλέχθηκαν στα πλαίσια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας και ορίζουν το δείγμα ευκολίας της ποιοτικής έρευνας. Η επαγγελματική

σχέση του ερευνητή με τους συμμετέχοντες επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία μεταξύ τους για την συλλογή των απαραίτητων δεδομένων.

Κριτήριο επιλογής των στελεχών στην έρευνα ήταν να απασχολούνται επαγγελματικά σε ΠΑΕ, σε διοικητική θέση για να έχουν ολοκληρωμένη άποψη περί των επιπτώσεων της κρίσης στα έσοδα και την ποιότητα του ποδοσφαίρου.

Οι ΠΑΕ που απασχολούνται τα στελέχη της έρευνας ιδρύθηκαν το 1979, όπου έγινε επαγγελματικό το ποδόσφαιρο από ερασιτεχνικό. Οι ΠΑΕ αποτελούνται από το τμήμα Ποδοσφαίρου, το Διοικητικό τμήμα, το τμήμα Μάρκετινγκ, τα τμήματα Υποδομής και τις ακαδημίες οι οποίες συνήθως είναι ένας χωριστός οργανισμός. Τα τμήματα στο σύνολο αποτελούνται από 50 έως 60 άτομα (Μ.Ο. 55)

3.2.1.2 Οδηγός Συνέντευξης

Αφού μελετήθηκε η υπάρχουσα βιβλιογραφία για την επίδραση της οικονομική κρίσης στον αθλητισμό, κατασκευάστηκε ο οδηγός συνέντευξης της έρευνας. Ο οδηγός συνέντευξης αποτελείται από εννέα (9) ερωτήσεις ανοικτού τύπου που μελετούν το σκοπό της έρευνας (βλέπε Παράρτημα).

Η συνέντευξη ξεκίνησε με τη μελέτη των δημογραφικών στοιχείων των ΠΑΕ που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Μελετήθηκε από πόσα άτομα αποτελείται ο αθλητικός οργανισμός, πόσα τμήματα ορίζουν τον οργανισμό και πότε αυτός ιδρύθηκε.

Η πρώτη ενότητα μελετά τη γνώμη των στελεχών για την ελληνική οικονομική κρίση και τις απόψεις τους για την επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της περιοχής. Αν η κρίση αυτή έχει αντίκτυπο στην οικονομική απόδοση του ποδοσφαιρικού συλλόγου και συνδέεται με την κρίση της τοπικής περιοχής μελετήθηκε μέσω των απόψεων των στελεχών.

Η δεύτερη ενότητα μελετά τα προβλήματα που δημιουργούνται από την κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο, όπως αναξιοπιστία των επαγγελματικών πρωταθλημάτων, έλλειψη ανταγωνιστικών ομάδων, αντιπαραθέσεις των διοικητικών παραγόντων, ανεπάρκεια της ανώτατης ποδοσφαιρικής Αρχής (ΕΠΟ), έλλειψη σχεδιασμού &

προγραμματισμού από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, κατώτερη των περιστάσεων διαιτησία, παρατεταμένη βία στους αθλητικούς χώρους.

Η τρίτη ενότητα εστιάζει στην οικονομική επίδραση της κρίσης και μελετά αν έχουν μειωθεί τα έσοδα του συλλόγου ΠΑΕ στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης, καθώς και οι πωλήσεις εισιτηρίων. Εξετάστηκε αν τα έσοδα από τους φορείς μετάδοσης αθλητικών γεγονότων εξ' αποστάσεως, είτε μέσω της τηλεόρασης είτε μέσω του ραδιοφώνου είτε μέσω του διαδικτύου έχουν μειωθεί και αν η χρηματοδότηση από διάφορους παράγοντες έχει μειωθεί στην περίοδο της κρίσης.

Η τέταρτη ενότητα μελετά τις απόψεις των στελεχών για την επίδραση της κρίσης στους αθλητές του συλλόγου. Τα στελέχη ερωτήθηκαν αν έχουν παρατηρήσει μείωση της απόδοσης των αθλητών των Συλλόγων, αλλά και του συνόλου των αθλητικών συλλόγων και αν οι παροχές των αθλητών έχουν μειωθεί.

3.2.1.3 Ερευνητική Διαδικασία Ποιοτικής Έρευνας

Τον Απρίλιο, 2017 πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις μεταξύ του ερευνητή και των στελεχών ΠΑΕ, αφού πρώτα ήρθαν σε άμεση επικοινωνία μεταξύ τους και τα στελέχη ενημερώθηκαν αναλυτικά για το σκοπό της έρευνας. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του οδηγού συνέντευξης, που αποτελεί το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας. Η συνέντευξη στηρίχτηκε στον οδηγό, αλλά η χρήση του δεν αποτέλεσε εμπόδιο ανάπτυξης νέων ερωτήσεων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, χρησιμοποιήθηκε το κινητό του ερευνητή για την καταγραφή των απαντήσεων των στελεχών του αθλητικού οργανισμού που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Η μέση διάρκεια της συνέντευξης ήταν τριάντα (30) λεπτά και πραγματοποιήθηκε στον εργασιακό χώρο των συμμετεχόντων.

Τα διοικητικά στελέχη ενημερώθηκαν ότι η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική και δεν θα τους δινόταν κάποιο χρηματικό αντίτιμο. Η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των στοιχείων που καταγράφηκαν από τη διαδικασία υπήρχε στην έρευνα αφού τα στοιχεία των στελεχών, όπως το ονοματεπώνυμο τους, δεν καταγράφηκαν.

3.2.1.4 Ανάλυση Δεδομένων Συνεντεύξεων

Η αποκωδικοποίηση των απαντήσεων των στελεχών που καταγράφηκαν με τη χρήση του κινητού του ερευνητή ακολούθησε ως επόμενο στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας. Η λεπτομερής αποτύπωση των απαντήσεων σε χαρτί ήταν κύριος στόχος του ερευνητή. Οι συνεντεύξεις διαβάστηκαν πολλές φορές για να είναι πλήρως κατανοητές οι απόψεις των στελεχών και να μπορούν να παρουσιαστούν σωστά. Τα δεδομένα που καταγράφηκαν χωρίστηκαν σε ενότητες ανάλογα με το θέμα που διερευνήθηκε και τα συμπεράσματα παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

3.2.2 Ποσοτική έρευνα

3.2.2.1 Συμμετέχοντες - Αθλητές

Πενήντα (50) επαγγελματίες αθλητές, ηλικίας 18 – 38 ετών που απασχολούνται σε ΠΑΕ στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης αλλά με εμπειρία από διάφορες ΠΑΕ ανά την Επικράτεια, έλαβαν μέρος στην έρευνα και αποτελούν το δείγμα της ποσοτικής έρευνας. Η μέση διάρκεια προϋπηρεσίας στον συγκεκριμένο αθλητικό οργανισμό είναι 2 έτη ($M= 2,24, TA= 2,266$) και η μέση ολική διάρκεια συμμετοχής στον Επαγγελματικό Αθλητισμό είναι 10 έτη ($M= 9,63, TA= 5,518$).

Συγκεντρώθηκε δείγμα ευκολίας εφόσον ο ερευνητής μπορούσε να συγκεντρώσει άμεσα τα δεδομένα της έρευνας σε σύντομο χρονικό διάστημα λόγω της φύσης του επαγγέλματός του στον συγκεκριμένο χώρο. Κριτήριο επιλογής των αθλητών στο δείγμα ήταν να απασχολούνται επαγγελματικά σε ΠΑΕ και να κατανοούν πλήρως την ελληνική γλώσσα ώστε να μπορούν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο της έρευνας.

3.2.2.2 Ερωτηματολόγιο

Για τη μελέτη των ερευνητικών ερωτημάτων, κατασκευάστηκε το ερωτηματολόγιο της έρευνας που μελετά την επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο (βλέπε Παράρτημα). Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη των απόψεων των αθλητών για το ζήτημα της έρευνας και σχεδιάστηκε ύστερα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας που παρουσιάστηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέσσερις (4) ερωτήσεις αποτελούν την πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου και εξετάζουν τα δημογραφικά στοιχεία του αθλητή: ηλικία, φύλο, διάρκεια προϋπηρεσίας στον συγκεκριμένο αθλητικό οργανισμό, ολική διάρκεια συμμετοχής στον επαγγελματικό αθλητισμό.

Στη δεύτερη ενότητα, οι ερωτήσεις μελετούν την ποιότητα του επαγγελματικού αθλητισμού, τα έσοδα του επαγγελματικού αθλητισμού, τις επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στους επαγγελματίες αθλητές για την πνευματική και σωματική υγεία τους και την επίδραση της κρίσης στους φιλάθλους του επαγγελματικού αθλητισμού. Οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό μελετούνται με τη χρήση δέκα (10) κλειστού τύπου ερωτήσεων, που ακολουθούν την 5-βάθμια κλίμακα Likert. 9 ερωτήσεις ακολουθούν την κλίμακα Likert (Πολύ Λίγο (1), Λίγο (2), Μέτρια (3), Αρκετά (4), Πολύ (5)) και 1 ερώτηση ακολουθεί την κλίμακα Likert (Διαφωνώ Απόλυτα (1), Διαφωνώ (2), Ούτε Συμφωνώ, ούτε Διαφωνώ (3), Συμφωνώ (4), Συμφωνώ Απόλυτα (4)).

3.2.2.3 Ερευνητική Διαδικασία Ποσοτικής Έρευνας

Ο ερευνητής συζήτησε με τους επαγγελματίες αθλητές του ελληνικού ποδοσφαίρου που απασχολούνται σε ΠΑΕ και ζήτησε τη βοήθειά τους στη δημιουργία της διπλωματικής του εργασίας, αφού τους παρουσίασε το σκοπό της έρευνας.

Αφού συμφώνησαν όλοι οι αθλητές του αθλητικού συλλόγου να συμμετέχουν στην έρευνα, ο ερευνητής τους έδωσε το ερωτηματολόγιο της έρευνας για να το συμπληρώσουν. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τη χρονική περίοδο Απρίλιος – Μάιος 2017, στον επαγγελματικό χώρο των αθλητών. Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν 10 λεπτά. Ο ερευνητής ήταν παρών στη ερευνητικό μέρος της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου για την επίλυση αποριών των αθλητών περί της διαδικασίας. Κανένας αθλητής δεν αποχώρησε από την έρευνα.

Σημειώνεται ότι οι αθλητές ενημερώθηκαν ότι η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική και δεν θα τους δινόταν κάποιο χρηματικό αντίτιμο. Η ανωνυμία των προσωπικών τους δεδομένων και η εμπιστευτικότητα των στοιχείων που καταγράφηκαν από τη διαδικασία υπήρχε στην έρευνα αφού τα στοιχεία των αθλητών, όπως το ονοματεπώνυμο τους, δεν καταγράφηκαν.

3.2.24 Ανάλυση Δεδομένων Ερωτηματολογίου

Η μελέτη των απόψεων των αθλητών για την επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό ποδοσφαιρικό χώρο έγινε με τον υπολογισμό των συχνοτήτων των απαντήσεων που καταγράφηκαν από την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Οι απόψεις των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών μελετήθηκαν αν διαφοροποιούνται ως προς το φύλο, την ηλικία και τη διάρκεια προϋπηρεσίας τους στο χώρο. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση διαφοροποίησης μέσω σε ανεξάρτητα δείγματα, όπου οι απόψεις που μελετούν τις επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης στο χώρο είναι οι εξαρτημένες μεταβλητές και τα δημογραφικά στοιχεία είναι οι ανεξάρτητες.

Ανάλυση ανεξαρτησίας χ^2 μεταξύ των επιπτώσεων της κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο πραγματοποιήθηκε για να εξεταστεί ποια η αλληλεπίδραση των συνεπειών.

Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το SPSS.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1 Αποτελέσματα συνέντευξης

Τα αποτελέσματα της συνέντευξης αποτελούνται από τέσσερις ενότητες που μελετούν τις διαφορετικές συνέπειες της ελληνικής οικονομικής κρίσης στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Η πρώτη ενότητα μελετά τη γνώμη των στελεχών για την ελληνική οικονομική κρίση και τις απόψεις τους για την επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της περιοχής. Η δεύτερη ενότητα μελετά τα προβλήματα που δημιουργούνται από την κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο, όπως αναξιοπιστία των επαγγελματικών πρωταθλημάτων, έλλειψη ανταγωνιστικών ομάδων. Η τρίτη ενότητα μελετά την οικονομική επίδραση της κρίσης στα έσοδα του συλλόγου ΠΑΕ στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Η τέταρτη ενότητα μελετά τις απόψεις των στελεχών για την επίδραση της κρίσης στους αθλητές του συλλόγου.

4.1.1 Αντίκτυπος Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Τοπική Ανάπτυξη της Κρήτης

4.1.1.1 Αιτίες της Ελληνική Οικονομικής Κρίσης

Τα επτά στελέχη των ΠΑΕ που συμμετείχαν στην έρευνα εξέφρασαν τις απόψεις τους αρχικά για τις αιτίες που οδήγησαν στην ελληνική οικονομική κρίση. Η λάθος διαχείριση καταστάσεων από το πολιτικό σύστημα και η πελατειακή νοοτροπία των Ελλήνων οδήγησε στην οικονομική κρίση που είναι εμφανής από το 2009. Η αδυναμία εξέλιξης του ελληνικού κράτους οδήγησε στη δημιουργία ανάπτυξης ενός πελατειακού κράτους που στόχος των πολιτικών ήταν ο πλουτισμός μέσω της επανεκλογής τους από τις ελληνικές εκλογές και η «πώληση» ψήφου των πολιτών με αντάλλαγμα τις εργασιακές θέσεις και τα χρηματικά αντίτιμα.

«Πληρώνουμε λάθη του πολιτικού μας και όχι μόνο συστήματος αλλά και της κακής πελατειακής νοοτροπίας που επικρατούσε τα περασμένα χρόνια.» (Στέλεχος 1ο)

«Η ελληνική οικονομική κρίση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο. Ήρθε σαν αποτέλεσμα και εξέλιξη μιας βαθύτατης πολιτιστικής, ηθικής, κοινωνικής, πολιτειακής κρίσης. Στηρίζεται δε σε δύο βασικούς πυλώνες. Ο ένας είναι η αδυναμία πραγμάτωσης και εξέλιξης του ελληνικού κράτους ως τέτοιο, αδυναμία που οδήγησε σε ένα άκρως πελατειακό κράτος, με πολιτικούς, που στην πλειονότητά τους, ενδιαφέρονταν για την εξουσία, τον πλουτισμό και την επανεκλογή τους και σε κατ' επίφαση πολίτες που 'πωλούσαν' την ψήφο τους με αντάλλαγμα ψίχουλα, θέσεις ή μικροεξουσία. Ενδιαμέσως, τα μεγάλα ψάρια/τζάκια μοιράζονταν έργα, μίζες, εξουσία, χρήμα με τους πολιτικούς.» (Στέλεχος 5^ο)

«Η οικονομική κρίση ξεκίνησε από την Αμερική και μετακύλησε σε ολόκληρο τον πλανήτη. Στην Ελλάδα δεν υπήρχε υποδομή, νοοτροπία και λόγος του υπερδανεισμού και της υπερκατανάλωσης ο κόσμος την βίωσε και την βιώνει πιο βαθειά. Το πολιτικό σύστημα έχει παίξει και αυτό το ρόλο του, όχι μόνο για πως φτάσαμε στην κρίση και αλλά και στο αδιέξοδο της επίλυσης του προβλήματος.» (Στέλεχος 6^ο)

Τα στελέχη περιγράφουν ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει βαθύτερα αίτια, όπως είναι η έλλειψη παιδείας που υπάρχει στην ελληνική κοινωνία. Ο ανθρωποκεντρισμός και η έλλειψη αλληλεγγύης έχει ως αποτέλεσμα την ηθική και οικονομική κατάρρευση της χώρας. Είναι αποτέλεσμα της πολιτιστικής, ηθικής, κοινωνικής, πολιτειακής κρίσης.

«Ως βαθύτερα αίτια της κρίσης θα αναφέρω την έλλειψη παιδείας που υπάρχει στην ελληνική κοινωνία. Οι νεοέλληνες είναι περισσότερο μορφωμένοι με περισσότερα πτυχία αλλά λιγότερη παιδεία. Επιπλέον ο ατομικισμός και η παντελή απουσία αλληλεγγύης και ενός κοινού οράματος της κοινωνίας σε μικροεπίπεδο γειτονιάς αλλά και σε ευρεία έννοια της χώρας οδηγούσε

μαθηματικά αρχικά στην ηθική κατάρρευση της ελληνικής κοινωνίας και ακολούθως στην οικονομική της κατάρρευση.» (Στέλεχος 2^ο)

Ακόμα, το γεγονός ότι η Ελλάδα λειτούργησε ως «υποκατάστημα» των ξένων χωρών ή των μεγάλων δυνάμεων οδήγησε στην κακή διαχείριση του οικονομικού συστήματος και στην ανάπτυξη πολλών προβλημάτων.

« Ο άλλος πυλώνας είναι το ελληνικό κράτος που ποτέ δεν έγινε κυρίαρχο. Περισσότερο λειτούργησε σαν υποκατάστημα των ξένων ή μεγάλων δυνάμεων. Έτσι οι ξένοι επέτρεπαν στο ελληνικό πολιτικό σύστημα να έχει θέσεις διευθυντού υποκαταστήματος. Δίνονταν ανεξέλεγκτα χρήματα ως δάνεια, οι διευθυντές του υποκαταστήματος τα μοιράζονταν με τα τζάκια, επιστρέφοντας όμως τα περισσότερα –στα κεντρικά, πάλι στους ξένους είτε σαν συμμετόχους των έργων, είτε σαν πωλητές καταναλωτικών αγαθών. Τα μεγάλα κέρδη πήγαιναν έξω, τα μεσαία κέρδη στα τζάκια και τους πολιτικούς, τα ψίχουλα στον κόσμο. Μόνο που ο κόσμος τελικά έπρεπε να πληρώσει στο τέλος και ολόκληρο το ποσό των δανείων.» (Στέλεχος 5^ο)

4.1.1.2 Επιπτώσεις της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα και στην τοπική ανάπτυξη

Όλοι οι συμμετέχοντες διευκρινίζουν ότι η οικονομική κρίση γενικά έχει επηρεάσει όλα τα κοινωνικά στρώματα και οι επιπτώσεις θα είναι πιο έντονα εμφανής τα επόμενα χρόνια. Σημαντικό αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης είναι η διαφυγή των νέων επιστημόνων προς το εξωτερικό με αποτέλεσμα να μειώνεται το πιο παραγωγικό κομμάτι της χώρας, αλλά και των Ελλήνων ποδοσφαιριστών που προτιμούν ξένα πρωταθλήματα με μεγαλύτερη αξιοπιστία και προσφοράς καλύτερων μισθών.

«Το χειρότερο επακόλουθο της κρίσης είναι η αιμορραγία επιστημόνων και γενικά νέων στο εξωτερικό. Η συνεχής αιμορραγία του πιο παραγωγικού κομματιού της χώρας επιτείνει και τροφοδοτεί την οικονομική κρίση στην Ελλάδα.» (Στέλεχος 2^ο)

«Η κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο προφανώς συνδέεται με την οικονομική κρίση. Προφανές παράδειγμα είναι οι επιδόσεις των ελληνικών ομάδων στην Ευρώπη που ακολουθούν φθίνουσα πορεία τα τελευταία χρόνια. Οι καλοί Έλληνες ποδοσφαιριστές προτιμούν το εξωτερικό» (Στέλεχος 2^ο)

«Η ελληνική κρίση είναι μια πύρινη λαίλαπα που πλήττει όλους τους κλάδους, όλες τις επιχειρήσεις και κατά συνέπεια όλους εμάς.» (Στέλεχος 4^ο)

Οι επιπτώσεις της κρίσης είναι εμφανής σε όλους τους επαγγελματικούς κλάδους και συνεπώς και στον αθλητικό χώρο, όπως αναφέρουν τα στελέχη των ΠΑΕ. Η αύξηση της ανεργίας, η αύξηση του αριθμού των ανασφάλιστων και η αύξηση της φτώχειας είναι σημαντικές επιπτώσεις της ελληνικής οικονομικής κρίσης.

«Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δεν είναι ούτε εύκολη ούτε αυτονόητη. Η χώρα μας, το 2009 βυθίστηκε στη σημαντικότερη οικονομική κρίση στην περίοδο της μεταπολίτευσης. Σε 4 μόλις χρόνια έχασε το 25% του ΑΕΠ της, η ανεργία εκτοξεύτηκε στο 27,3% για το έτος 2013, ο αριθμός των ανασφάλιστων ατόμων έφθασε τα 2 εκατομμύρια (Υπουργείο Εργασίας, 2014), ενώ το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, το 2012 υπερέβη το 34,5% του πληθυσμού (το υψηλότερο ποσοστό της τελευταίας δεκαετίας).» (Στέλεχος 7^ο)

Οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομική κρίσης είναι παρούσες και στην τοπική περιοχή της Κρήτης. Η κοινωνία έχει πληγεί και οι επιχειρήσεις βιώνουν δύσκολες καταστάσεις, που έχει αντίκτυπο και στο ποδόσφαιρο της περιοχής. Η οικονομική κρίση που βιώνει η ΠΑΕ πόλης της Κρήτης έχει άμεσο αντίκτυπο στην τοπική κοινωνία. Η ΠΑΕ ενίσχυε την οικονομική κατάσταση της πόλης μέσω

ενοικιάσεων των σπιτιών των ποδοσφαιριστών, της αγοράς υλικών, του αθλητικού τουρισμού και της προσφοράς εργασιακών θέσεων στον επαγγελματικό αθλητικό χώρο. Η θετική επίδραση της ΠΑΕ στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής έχει μειωθεί ουσιαστικά.

«Βέβαια και έχει επίπτωση στην ανάπτυξη της περιοχής. Όταν οι επιχειρήσεις και οι πολίτες έχουν υποστεί αυτήν την βίαιη προσαρμογή στην νέα πραγματικά, συνεπώς και η κοινωνία γενικότερα βιώνει όλες αυτές τις δυσκολίες. Το ποδόσφαιρο δεν έμεινε πίσω από την οικονομική κρίση. Ειδικά το ποδόσφαιρο που ήταν φτιαγμένο σε πήλινα πόδια. Σε επαρχιακές πόλεις σαν την δική μας, η οικονομική κρίση που βιώνει η μεγάλη ΠΑΕ της πόλης, έχει άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στην τοπική κοινωνία. Σε παλιότερες εποχές μια ΠΑΕ συνείσφερε πολύ στην τοπική κοινωνία. Από ενοικιάσεις σπιτιών ποδοσφαιριστών, αθλητικό υλικό, φαρμακευτικό υλικό, αξιοποίηση εγκαταστάσεων, αθλητικός τουρισμός, θέσεις εργασίας στον αθλητικό χώρο, όλα αυτά μαζί είχαν θετικό αντίκτυπο στην τοπική κοινωνία. Πλέον όλα αυτά έχουν μετριαστεί, με συνέπεια η πόλη μας να χάνει από την αίγλη του παρελθόντος όχι και μόνο οικονομικά.» (Στέλεχος 1^ο)

«Σαφώς και η οικονομική κρίση έχει επίπτωση στην τοπική κοινωνία και σαφώς έχει και στον σύλλογο. Η οικονομική κρίση στο ποδόσφαιρο δυσχέρανε ακόμα παραπάνω τις συνθήκες τις τοπικής κοινωνίας. Προ κρίσης, όταν μια αντίπαλη ΠΑΕ επισκεπτόταν την πόλη μας, όλη η τοπική κοινωνία είχε όφελος. Από τα ξενοδοχεία, μεταφορές αθλητών, σίτιση, μεταφορές φιλάθλων, η διοργάνωση του αγώνα που έδινε δουλειά σε περίπου 70 άτομα την συγκεκριμένη μέρα, δημοσιογραφικά σαιτ, εφημερίδες, ραδιόφωνα, όλα τα παραπάνω ενεργούσαν θετικά στην τοπική κοινωνία. Πλέον οι μετακινήσεις των ομάδων είναι περιορισμένες, οι μετακινήσεις των φιλάθλων είναι απαγορευμένες, το προϊόν υποβαθμισμένο, οπότε και το φίλαθλο ενδιαφέρον είναι περιορισμένο, που σημαίνει λιγότερα σαιτ, λιγότερες εφημερίδες, λιγότεροι εργαζόμενοι.» (Στέλεχος 4^ο)

«Πιστεύω ότι σε ένα βαθμό η κρίση στο ποδόσφαιρο έχει επηρεάσει και την κρίση της τοπικής περιοχής. Όταν η ΠΑΕ μας τα προηγούμενα χρόνια πήγαινε

καλά οικονομικά, έδινε δουλεία σε πολύ κόσμο. Επιπρόσθετα αυτός ο κόσμος είναι και καταναλωτής και έριχνε τα χρήματα ξανά στην τοπική αγορά. Πριν την οικονομική κρίση ανθούσε και ο αθλητικός τουρισμός. Πολλοί αθλητές, παιδιά, γονείς, συνοδοί κλπ ερχόντουσαν στα camp που διοργάνωνε η ΠΑΕ, με οικονομικά οφέλη για την πόλη. Επιπλέον, πριν την απαγόρευση μετακινήσεις των οπαδών, κάθε 2η Κυριακή είχαμε φίλαθλο κόσμο άλλων ομάδων στην πόλη μας, οπότε και η τοπική κοινωνία είχε όφελος. Στις καλές εποχές λειτουργούσε ακαδημία ποδοσφαίρου υπό την επίβλεψη της ΠΑΕ , στην οποία υπήρχαν 200 παιδιά που έκαναν καθημερινές προπονήσεις. Πλέον λόγω των χρεών και την αδυναμία πληρωμών, οι ακαδημίες έχουν πάψει να λειτουργούν.» (Στέλεχος 6^ο)

4.1.1.3 Επίλυση των προβλημάτων για την Ελληνική Οικονομική Κρίση

Αναφέρθηκε στις απαντήσεις των στελεχών ότι δεν βλέπουν άμεσα λύσεις για την οικονομική κατάσταση που διανύει η Ελλάδα και θα περάσει αρκετό διάστημα για την επίλυση όλων των προβλημάτων.

«Τα σημάδια της είναι πλέον ορατά και το χειρότερο είναι ότι δεν βλέπουμε κάποια ορθολογική λύση στο πρόβλημα.» (Στέλεχος 1^ο)

«Είναι ότι χειρότερο έχει συμβεί και θα περάσουν πολλά χρόνια για να ξαναγινούμε όπως ήμασταν.» (Στέλεχος 3^ο)

Σημειώθηκε ότι οι λύσεις που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ των αρμόδιων φορέων και του ελληνικού πολιτικού συστήματος δεν οδηγούν σε αποτελεσματικές λύσεις, αφού η φύση των προτεινόμενων λύσεων είναι χωρίς οικονομική λογική, αλλά τιμωρητική προς τον ελληνικό λαό.

«Οι λύσεις που συμφωνήθηκαν μετά την εκδήλωση της κρίσης, προκάλεσαν και μια δευτερογενή, μεγαλύτερη από την πρότερη, κρίση. Κι αυτό γιατί δεν ελήφθησαν με οικονομική λογική, αλλά με όρους τιμωρητικούς και παραδειγματικής πειθαρχίας. Προφανώς το πολιτικό σύστημα δεν θα μπορούσε να προβάλλει σοβαρές αντιρρήσεις μια που το ίδιο είχε μοιραστεί μίζες και ήταν διεφθαρμένο.» (Στέλεχος 5^ο)

4.1.2 Προβλήματα στον Αθλητικό Χώρο εξαιτίας της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης

Πολλαπλά είναι τα προβλήματα που έχουν προκύψει από την Ελληνική Οικονομική Κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο και στις ΠΑΕ.

4.1.2.1 Αναξιοπιστία και Βία στα Γήπεδα

Οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι η αναξιοπιστία των Πρωταθλημάτων οδηγεί στη μείωση των φιλάθλων στον αθλητικό χώρο του ποδοσφαίρου και έλκει άτομα που εκδηλώνουν τα αισθήματά τους μέσω καταστάσεων βίας. Η ένταξη των ανθρώπων σε ομάδες, σχηματισμούς ή συμμορίες είναι απόρροια της εικόνας του ποδοσφαίρου σήμερα.

«Η αναξιοπιστία των Πρωταθλημάτων διώχνει το κόσμο από τα γήπεδα. Ακόμα χειρότερα, με αυτές τις συνθήκες το ποδόσφαιρο έλκει ανθρώπους αμφιβόλου ποιότητας οι οποίοι καταλαμβάνουν παραγοντικά πόστα.» (Στέλεχος 1^ο)

«Η κρίση δημιουργεί συνθήκες ανασφάλειας. Οι περισσότερες ομάδες όπως και οι άνθρωποι μη πιστεύοντας στις δυνάμεις τους θέλουν να εντάσσονται σε ομάδες, σχηματισμούς ή συμμορίες. Σε συνδυασμό με την ηθική κρίση που υπάρχει η οικονομική κρίση οδήγησε στην αναγκαιότητα να ενταχθείς ως

ομάδα σε κάποιο άρμα για να επιβιώσεις. Προφανώς λοιπόν δημιουργούνται όλα τα παραπάνω προβλήματα που αναφέρει η ερώτηση με μείζον κατά την γνώμη μου την αναξιοπιστία.» (Στέλεχος 2^ο)

«Η αναξιοπιστία των επαγγελματικών πρωταθλημάτων, η έλλειψη ανταγωνιστικών ομάδων, η βία στους αθλητικούς χώρους και όλα τα άλλα που αναφέρετε απλά διώχνουν τον υγιή φίλαθλο κόσμο από τα γήπεδα. Με άλλα λόγια η ΠΑΕ βιώνει αιμορραγία πελατών.» (Στέλεχος 6^ο)

4.1.2.2 Απελευθέρωση στοιχήματος

Η απελευθέρωση του στοιχήματος είναι ένα άλλο πρόβλημα του αθλητικού χώρου που έχει παρουσιαστεί στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Τα «στημένα» παιχνίδια και η αναξιοπιστία της διαιτησίας οδήγησε στην απομάκρυνση του φιλάθλου από το γήπεδο.

«Η απελευθέρωση του στοιχήματος έχει παίξει και αυτή καταλυτικό ρόλο στην ποιότητα των ανθρώπων που ασχολούνται πλέον με τις ΠΑΕ.» (Στέλεχος 1^ο)

«Από τότε που βγήκαν στην επιφάνεια κάποια πράγματα που συμβαίνουν στα Επαγγελματικά Πρωταθλήματα βλ. παράνομος στοιχηματισμός, στήσιμο αγώνων, διαιτησία κλπ απομακρύνθηκε ο κόσμος από τα γήπεδα.» (Στέλεχος 3^ο)

4.1.2.3 Ηγεσία Ποδοσφαίρου

Η έλλειψη ορθού σχεδιασμού και προγραμματισμού από τις ηγεσίες του ελληνικού ποδοσφαίρου (ΕΠΟ, ΣΟΥΠΕΡΛΙΓΚ, ΦΟΥΤΜΠΟΛ ΛΙΓΚ) οδηγεί σε προβλήματα και στην έλλειψη του οράματος του ελληνικού αθλητισμού.

«Δεν υπάρχει σχεδιασμός και προγραμματισμός ούτε από τις ηγεσίες του Ελληνικού ποδοσφαίρου (ΕΠΟ, ΣΟΥΠΕΡΛΙΓΚ, ΦΟΥΤΜΠΟΛ ΛΙΓΚ). Δυστυχώς έχει χαθεί το όραμα στον ελληνικό αθλητισμό.» (Στέλεχος 1^ο)

«Η αναξιπιστία της ΕΠΟ σβήνει και την παραμικρή ελπίδα.» (Στέλεχος 3^ο)

«Η ανεπάρκεια της ποδοσφαιρικής Αρχής είναι η πηγή του κακού για όλα τα παραπάνω.» (Στέλεχος 4^ο)

4.1.2.4 Έλλειψη Ανταγωνισμού

Η έλλειψη ανταγωνισμού στο ελληνικό ποδόσφαιρο είναι σημαντικό πρόβλημα και για την πιθανή επίλυση των προβλημάτων οι ομάδες οδηγούνται στην δανεισμό ελλήνων ή ξένων ποδοσφαιριστών από μεγαλύτερες ομάδες, που πιθανώς οδηγεί στη μείωση της ποιότητας του ελληνικού ποδοσφαίρου και στην απομάκρυνση των ελλήνων ποδοσφαιριστών από τα ελληνικά γήπεδα.

«Παίχτες εξωτερικού, ακριβοπληρωμένοι και αμφιβόλου ποδοσφαιρικής αξίας σε συνάρτηση με την κατάρρευση των ακαδημιών και των τμημάτων υποδομής έχουν ως συνέπεια να διαιωνίζεται το πρόβλημα.» (Στέλεχος 3^ο)

«Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας δημιουργεί χάσμα στο Πρωτάθλημα οπότε το ενδιαφέρον μειώνεται επιπλέον.» (Στέλεχος 4^ο)

Η απάντηση του πέμπτου στελέχους συνοψίζει όλα τα άνωθεν προβλήματα που παρουσιάστηκαν άνωθεν:

«Όλα τα παραπάνω είναι τμήματα του ίδιου φαύλου κύκλου, που λειτουργούν τότε ως αίτια και τότε ως αποτελέσματα. Το ποδόσφαιρο στην Ελλάδα είναι ένας χώρος που δεν λειτουργούν οι κανόνες του παιχνιδιού με ευθύνη της πολιτείας και των αρχών του ποδοσφαίρου. Δεν υπάρχει ισονομία,

επαγγελματισμός, παρουσία αξιόλογων ανθρώπων. Η διαιτησία αργυρώνητη και διεφθαρμένη νοικιάζει τα σφυρίγματα της στον εκάστοτε ισχυρό. Όποιος αντιδρά εξαφανίζεται, υποβιβάζεται ή τιμωρείται λόγω επεισοδίων. Αλλά, τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο κυνισμός του ισχυρού που απαιτεί πλήρη εξουσία, απόλυτη υποταγή και έλεγχο, αδιαφορία έστω και για τήρηση προσχημάτων. Όποιος δε συμφωνεί ή θα αφανιστεί αν είναι μικρός, ή θα υποταχθεί παίρνοντας ψίχουλα, ή αν είναι παραδοσιακά ισχυρός θα φυτοζωεί μεταξύ απουσίας τίτλων και γκρίνιας ή θα προσπαθεί να ρίξει τον χαλίφη και να πάρει όσο μπορεί ή θέλει τη θέση του. Έτσι το Ελληνικό Ποδόσφαιρο παράγει βία, αντικοινωνική συμπεριφορά, στρεβλή κοινωνικοποίηση για νέους και μαύρο χρήμα και προστασία για ισχυρούς ή συνεργούς.» (Στέλεχος 5^ο)

4.1.3 Οικονομικά Αποτελέσματα του Αθλητικού Οργανισμού στην περίοδο της Ελληνικής Οικονομικής Κρίσης

4.1.3.1 Μείωση Πωλήσεων των Εισιτηρίων

Ραγδαία μείωση των εισιτηρίων έχει σημειωθεί στις ΠΑΕ τα τελευταία χρόνια διότι η προσέλευση των φιλάθλων έχει μειωθεί ουσιαστικά, αν και οι τιμές των εισιτηρίων έχουν μειωθεί κατά 50%. Η οικονομική κρίση έχει αντίκτυπο στο ατομικό εισόδημα και κατ'έπекταση οι πολίτες περιορίζουν δραστηριότητες για την ψυχαγωγία τους.

«Ο κόσμος έχει απομακρυνθεί από το ποδόσφαιρο λόγω οικονομικής κρίσης και έτσι μειώθηκαν οι εισπράξεις από τα εισιτήρια. Τον κόσμο τον απασχολούν σοβαρότερα ζητήματα και έχει αφήσει πίσω τον χώρο του ποδόσφαιρου. Προτίμα να δει να αγώνα από την τηλεόραση φθηνότερα και ενδεχομένως και χωρίς κίνδυνο επεισοδίων.» (Στέλεχος 3^ο)

Άλλη αιτία της μείωσης των εισιτηρίων είναι η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας. Η ποδοσφαιρική πορεία της ομάδας έχει άμεσο αντίκτυπο στην μείωση των εισιτηρίων των ομάδων.

«Τα έσοδα των εισιτηρίων έχουν μειωθεί για δυο λόγους. Πρώτον η προσέλευση στα γήπεδα, αν εξαιρέσεις τις μεγάλες ΠΑΕ, είναι μικρή και δεύτερον οι τιμές των εισιτηρίων έχουν πλέον πέσει στο μισό. Παλιότερα η τιμή του εισιτηρίου ήταν 20 ευρώ, και πλέον έχει διαμορφωθεί στα 5 και 10 ευρώ. Δεν υπάρχει περίπτωση στο Πρωτάθλημα της Β' Εθνικής να πληρώσει κάποιος παραπάνω από 15 ευρώ για οποιαδήποτε αγώνα. Πρώτον δεν έχει και δεύτερον το προϊόν - θέαμα είναι κακό.» (Στέλεχος 1^ο)

«Ένας ποδοσφαιρικός σύλλογος αντλεί έσοδα από δύο τομείς κυρίως :

α) Το θέαμα που προσφέρει. Αν και η αναλογία δεν είναι άμεση, όσο ποιοτικότερο ποδόσφαιρο παίζει, τόσο πιο πολλά εισιτήρια διαθέτει. Κυρίως, έχει μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη στα τηλεοπτικά δικαιώματα, όπου προέρχονται τα περισσότερα έσοδα

Οι βαθμολογικές επιτυχίες οδηγούν επίσης σε ευρωπαϊκά παιχνίδια, τα οποία δυνητικά μπορούν να αποφέρουν αξιόλογα κέρδη.

β) Τις μεταγραφές των αθλητών. Ισχύει και εδώ ο πανάρχαιος κανόνας του εμπορίου. Κερδίζει όποιος πουλάει ακριβότερα από το κόστος. Με μια πρόσθετη δυσκολία όμως. Δεν αρκεί να δώσεις τους καλύτερους σου παίκτες για να εισπράξεις περισσότερα. Χρειάζεται και να τους αντικαταστήσεις επάξια, ώστε να μην χάσεις σε αγωνιστική δύναμη.» (Στέλεχος 7^ο)

4.1.3.2 Μείωση Εσόδων από Φορείς Μετάδοσης Αθλητικών Γεγονότων

Τα έσοδα από φορείς μετάδοσης αθλητικών γεγονότων εξ αποστάσεως έχουν μειωθεί σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες των μέσων μαζικής επικοινωνίας:

τηλεόραση, ραδιόφωνο, και διαδίκτυο, σύμφωνα με τα έξι στελέχη του αθλητικού οργανισμού. Οι χορηγοί δεν επενδύουν στο να δείχνουν τηλεοπτικά γεγονότα του ποδοσφαίρου και πόσο μάλιστα σε ομάδες Β' Εθνικής.

Πιο συγκεκριμένα, τα έσοδα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα έχουν εκμηδενιστεί που αποτελεί βασικό πυλώνα εσόδων των ομάδων. Τα τηλεοπτικά δικαιώματα στην FOOTBALL LEAGUE έχουν εκμηδενιστεί. Τα χρήματα επίσης που εν τέλει συγκεντρώνονται από την συγκεκριμένη πηγή εσόδων εισπράττονται με μεγάλη δυσκολία.

Τα ραδιόφωνα δεν αποδίδουν ιδιαίτερα έσοδα στο ελληνικό ποδόσφαιρο, και το διαδίκτυο προσφέρει ένα ελάχιστο ποσό στην περίπτωση του live streaming και αφού έχουν αποκτηθεί οι απαιτούμενες άδειες.

«Τα έσοδα από διαφημίσεις – χορηγίες είναι αρκετά μειωμένα, λόγω οικονομικής κρίσης, οι εταιρείες δεν δαπανούν χρήματα στην διαφήμιση τους στο ποδόσφαιρο. Το τηλεοπτικό συμβόλαιο κάθε ομάδας έχει μειωθεί αρκετά και αυτό για τις ΠΑΕ της Α' Εθνικής. Στις ΠΑΕ της Β' Εθνικής έχει μηδενιστεί επειδή παρακρατείται όλο από την Διοργανώτρια Αρχή.» (Στέλεχος 6^ο)

Από την άλλη πλευρά, το 7^ο στέλεχος του αθλητικού οργανισμού παρουσιάζει αντίθετη άποψη και σημειώνει ότι λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας έχουν δημιουργηθεί εταιρείες οι οποίες ενδιαφέρονται για την άμεση παρουσίαση των αποτελεσμάτων των αγώνων μετά το πέρας του αγώνα. Η δυνατότητα αύξησης των εσόδων από τη διαφήμιση του ποδοσφαίρου μέσω του συγκεκριμένου τρόπου μπορεί να πραγματοποιηθεί.

«Τα ΜΜΕ έχουν ακολουθήσει τις εξελίξεις της τεχνολογίας και αξιοποιώντας την «ρομποτική δημοσιογραφία» μπορούν μέσω ειδικών εφαρμογών να μεταδίδουν ειδήσεις, αποτελέσματα, γραφήματα, εικόνες, κλπ., σε συσκευές των «αναγνωστών» τους (pc, tablet, mobile phones) ελάχιστα δευτερόλεπτα μετά το γεγονός. Έτσι, έχουν εκτοξευθεί οι δυνατότητες προβολής, επικοινωνίας και marketing και έχει διαμορφωθεί ένα νέο μοντέλο καταναλωτικής συμπεριφοράς που απαλλάσσει τις επιχειρήσεις από την

υποχρέωση για φυσική παρουσία. Το γεγονός αυτό επιτρέπει την εισαγωγή καινοτόμων δράσεων και την δημιουργία start-up επιχειρήσεων στον αθλητικό τομέα, προτάθηκε η περαιτέρω αξιοποίηση των ηλεκτρονικών μέσων από τις αθλητικές επιχειρήσεις και η διερεύνηση δημιουργίας και ανάπτυξης νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών στο χώρο, με κύριο σημείο αναφοράς την ιστοσελίδα τους. Άρα με το κατάλληλο marketing τα έσοδα μπορούν να είναι περισσότερα από παλιότερα έτη.» (Στέλεχος 7^ο)

4.1.3.3 Μείωση Εσόδων από Φορείς Χρηματοδότησης Αθλητικών Γεγονότων

Λόγω της μείωσης των εσόδων μίας ομάδας, η ανάπτυξη της στηρίζεται αποκλειστικά στην χρηματοδότηση διαφόρων παραγόντων που και αυτές έχουν μετρίως μειωθεί στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Τα δάνεια και οι ταμειακές διευκολύνσεις των μετόχων, ανάλογα με τη δυναμική και τις προβλέψεις τους, ενισχύουν την οικονομική κατάσταση των αθλητικών ποδοσφαιρικών οργανισμών στην Ελλάδα.

«Έχει μειωθεί η χρηματοδότηση από τον Πρόεδρο και τους μετόχους γιατί η οικονομική κρίση έχει πλήξει και τις επιχειρήσεις τους. Οι έμποροι σταμάτησαν ή μείωσαν τις διαφημίσεις με αρνητικές συνέπειες για τα έσοδα της ομάδας.» (Στέλεχος 3^ο)

«Την ομάδα την χρηματοδοτούν μόνο οι μέτοχοι, αλλά και αυτοί πλέον έχουν μειώσει τα ποσά διότι και οι επιχειρήσεις τους έχουν πληγεί από την κρίση.» (Στέλεχος 4^ο)

«Όσο αφορά τα χρήματα που βάζουν οι μέτοχοι έχουν μειωθεί και αυτά γιατί οι επιχειρήσεις των μετοχών – Πρόεδρων έχουν υποστεί και αυτές χτύπημα από την οικονομική κρίση.» (Στέλεχος 6^ο)

Συνοψίζοντας, παρουσιάζονται ακολούθως οι πυλώνες χρηματοδότησης των αθλητικών ομάδων και οι επιπτώσεις στα έσοδα των οργανισμών. Σημειώνεται πως οι τοπικοί παράγοντες συνεχίζουν να συνδράμουν θετικά στον τοπικό αθλητικό οργανισμό.

«Τοπικοί επιχειρηματίες κυρίως και ο κόσμος με εισιτήρια. Ανύπαρκτα τηλεοπτικά.» (Στέλεχος 5^ο)

«Η χρηματοδότηση της ομάδας χωρίζεται σε 4 πυλώνες

- Εισιτήρια Διαρκείας – Εισιτήρια αγώνων (μικρή πτώση)
- Κεντρικές Χορηγίες- Τηλεοπτικά (Ελεύθερη Πτώση)
- Τοπικές χορηγίες – Ταμπέλες (Σταθερές)
- Διοίκηση (όσα χρειάζονται ακόμα ή όσα μπορούν)» (Στέλεχος 2^ο)

4.1.4 Επαγγελματίες Αθλητές στο Ποδοσφαιρικό χώρο και Οικονομική Κρίση

4.1.4.1 Μείωση Απόδοσης Αθλητών Ποδοσφαιριστών

Η ελληνική οικονομική κρίση στο ποδοσφαιρικό χώρο έχει επιπτώσεις στην απόδοση των συλλόγων, και όπως προαναφέρθηκε συνέπεια αυτού είναι η αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό.

«Οι αθλητές ενδεχομένως να έχουν επηρεαστεί και αυτοί. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα είναι ότι λόγω της οικονομικής κρίσης οι καλοί αθλητές αναζητούν την τύχη τους στο εξωτερικό και σε άλλα Πρωταθλήματα με συνέπεια την συνεχή υποτίμηση του προϊόντος του ποδοσφαίρου.» (Στέλεχος 1^ο)

Η μείωση ποιότητας του ελληνικού ποδοσφαίρου έχει οδηγήσει στη μείωση της απόδοσης των αθλητών και στην ελάττωση του ενδιαφέροντός του και πόσο μάλλον αν δεν εισπράττουν και τα δεδουλευμένα τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι να προβαίνουν οι αθλητές σε έκνομες ενέργειες που σχετίζονται με «στημένους» ποδοσφαιρικούς αγώνες για να εξασφαλίσουν τα χρήματα τους.

«Έχω παρατηρήσει μείωση της απόδοσης των αθλητών, η οποία οφείλεται εξ' ολοκλήρου στην ελάττωση της ποιότητας του ποδοσφαιρικού τμήματος με την πάροδο των χρόνων. Σε άλλες ομάδες όπου ποδοσφαιριστές μένουν απλήρωτοι επί μήνες, οι ποδοσφαιριστές είναι ευάλωτοι να προβούν σε έκνομες ενέργειες που σχετίζονται με ποδοσφαιρικούς αγώνες (στημένοι αγώνες) για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην.» (Στέλεχος 2^ο)

«Και βεβαία έχει μειωθεί η απόδοση λόγω αδιαφορίας σε πολλές περιπτώσεις, αλλά έχει μειωθεί και η ποιότητα των αθλητών και κατ' επέκταση το θέαμα που προσφέρουμε.» (Στέλεχος 6^ο)

Το 7^ο στέλεχος διαφοροποιεί την άποψη του και στην συγκεκριμένη ενότητα και προσδιορίζει ότι δεν έχει παρατηρήσει μείωση της απόδοσης των αθλητών, παρόλο που οι οικονομικές τους απολαβές έχουν μειωθεί.

«Όχι δεν έχει παρατηρηθεί μείωση της απόδοσης των αθλητών. Μπορεί να έχουν μειωθεί οι οικονομικές αποδοχές των αθλητών αλλά δεν σημαίνει ότι θα είναι μειωμένη η αθλητική τους απόδοση.» (Στέλεχος 7^ο)

4.1.4.2 Μείωση Εσόδων Αθλητών Ποδοσφαιριστών

Αποτέλεσμα της οικονομική κρίσης δεν είναι μόνο η μείωση εσόδων των αθλητικών οργανισμών, αλλά και η μείωση εσόδων και παροχών των αθλητών που απασχολούνται στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Ενδεικτικό παράδειγμα που

αναφέρθηκε είναι η μείωση των μεταφορών των αθλητών με αεροπορικά μέσα. Η αναζήτηση είσπραξης των δεδουλευμένων τους είναι μέσω των δικαστηρίων.

«Όταν τα έσοδα είναι περιορισμένα, μοιραίο είναι να μειωθούν και οι παροχές των αθλητών. Παλαιότερα ένα συμβόλαιο του ποδοσφαιριστή εκτός από τις αποδοχές του προέβλεπε και κάποιες παροχές όπως χρήση οικίας, χρήση αυτοκίνητου, αεροπορικά εισιτήρια, σίτιση κλπ. Πλέον μόνο λίγες ΠΑΕ της Σουπερλιγκ μπορούν και τα παρέχουν αυτά, αλλά ακόμα και αυτές έχουν ψαλιδιστεί. Υπάρχει βεβαία και μια άποψη πάνω σε αυτό το θέμα ότι δεν είναι κακό που έχουν μειωθεί οι αποδοχές των αθλητών. Ενδεχομένως κάπου είχε ξεφύγει το μετρό τα προηγούμενα χρόνια και τώρα ίσως υπάρξει μια πιο λογική βάση.» (Στέλεχος 3^ο)

«Μοιραίο ήταν ότι θα μειωθούν και οι παροχές στους αθλητές λόγω της κατάστασης που βιώνουν οι ΠΑΕ. Το θέμα είναι ότι δεν έχουν μόνο μειωθεί οι παροχές αλλά και οι αποδοχές. Πέρα ότι έχουν μειωθεί είναι δύσκολο πλέον και να εισπραχτούν από τους αθλητές και συχνά καταλήγουν στις αίθουσες των δικαστηρίων για την είσπραξη των δεδουλευμένων του.» (Στέλεχος 6^ο)

4.2 Αποτελέσματα ερωτηματολογίου

4.2.1 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στον Αθλητισμό

Σχετικά με το επίπεδο επίπτωσης της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό, το 2% (v=1) των αθλητών των ΠΑΕ πιστεύουν ότι η ελληνική οικονομική κρίση έχει πολύ λίγες επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό. Αρκετά σημαντική επίπτωση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό καταγράφηκε από το 18% (v=9) των αθλητών. Το 80% (v=40) των συμμετεχόντων πιστεύουν ότι η ελληνική οικονομική κρίση έχει πολύ σημαντικές επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό.

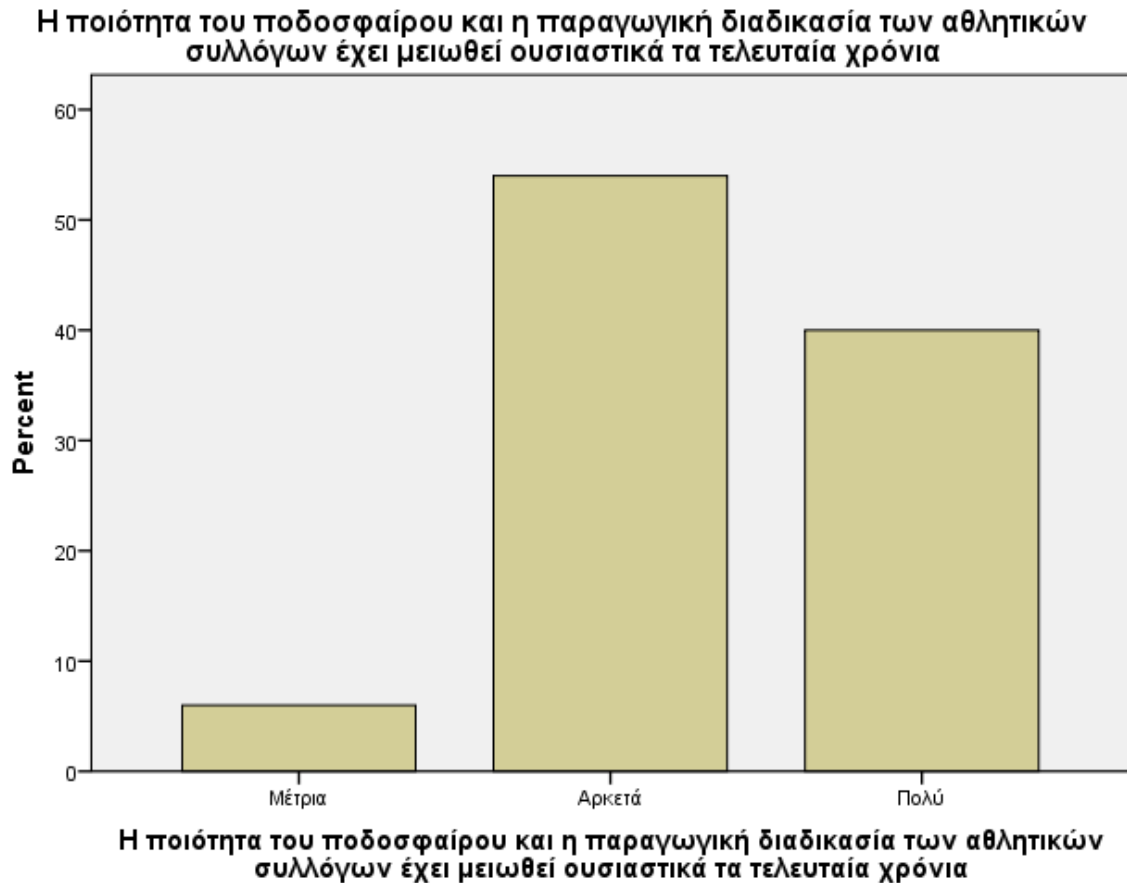
Διάγραμμα 8. Η ελληνική οικονομική κρίση έχει επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό

4.2.1.1 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Ποιότητα

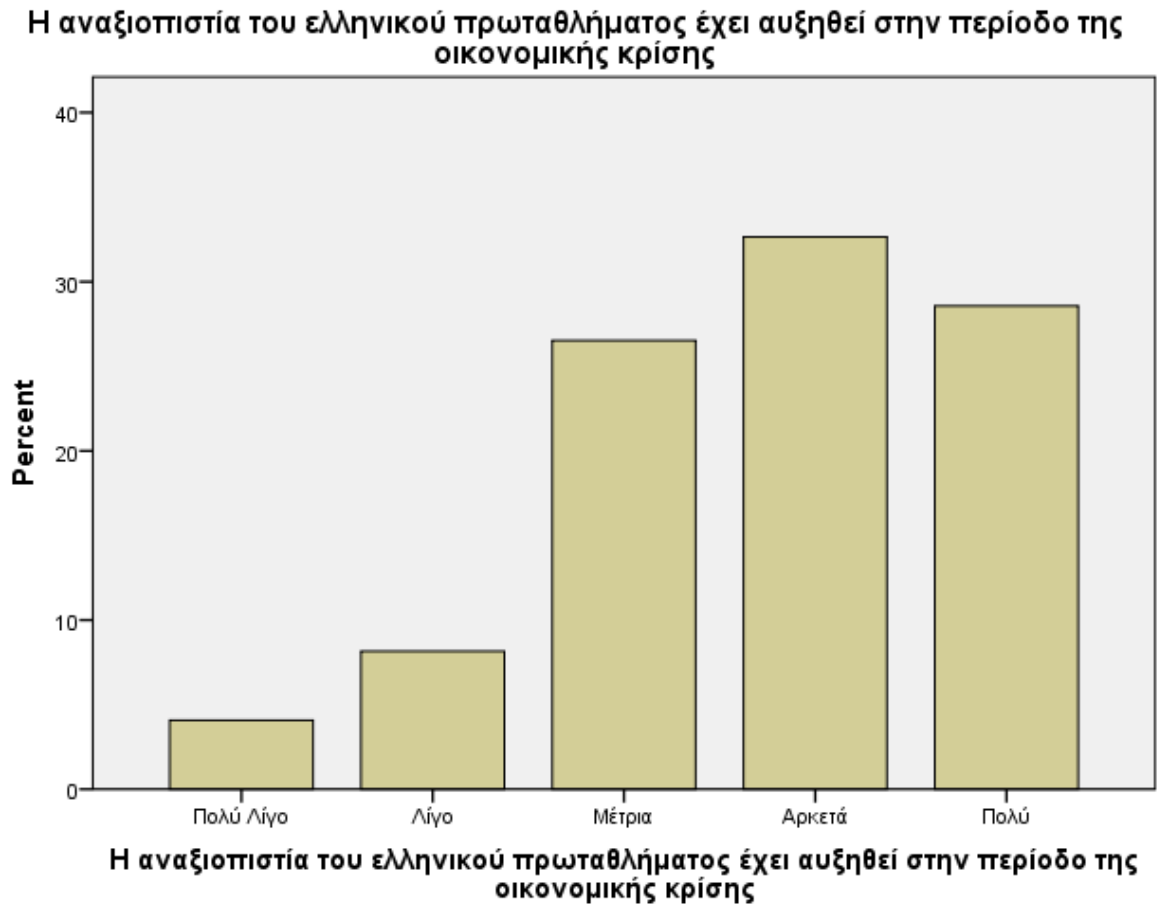
Το 6% (v=3) των αθλητών πιστεύουν ότι η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί μέτρια τα τελευταία χρόνια και το 54% (v=27) έχουν παρατηρήσει αρκετή επίπτωση στους συγκεκριμένους παράγοντες. Σύμφωνα με το 40% (v=20) των αθλητών, η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια.

Διάγραμμα 9 Η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια.

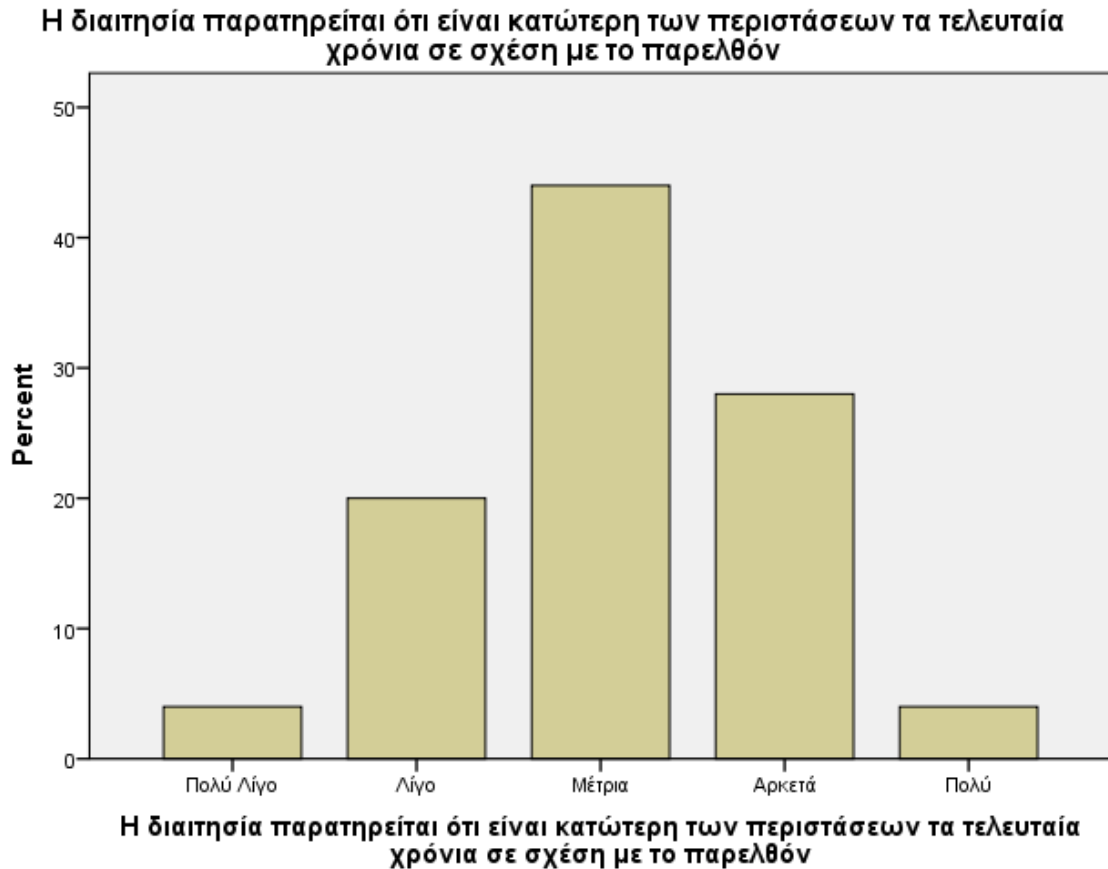
Η αναξιοπιστία του ελληνικού πρωταθλήματος έχει αυξηθεί πολύ λίγο στην περίοδο της οικονομικής κρίσης σύμφωνα με το 4,1% (v=2) των αθλητών, ενώ το 8,2% (v=4) των συμμετεχόντων θεωρούν ότι τα επίπεδα της αναξιοπιστίας του ελληνικού πρωταθλήματος στο ποδόσφαιρο έχουν αυξηθεί λίγο. Μέτρια ανάπτυξη της αναξιοπιστίας του ελληνικού ποδοσφαίρου έχει παρατηρηθεί από το 26,5% (v=13) των συμμετεχόντων και αρκετή ανάπτυξη έχει σημειωθεί από το 32,7% (v=16) των συμμετεχόντων. Το 28,6% (v=14) των αθλητών των ΠΑΕ πιστεύει ότι η αναξιοπιστία του ελληνικού πρωταθλήματος έχει αυξηθεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Διάγραμμα 10 Η αναξιοπιστία του ελληνικού πρωταθλήματος έχει αυξηθεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Η διαίτησία παρατηρείται ότι είναι πολύ λίγο κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν σύμφωνα με το 4% ($n=2$) των αθλητών, ενώ το 20% ($n=10$) των αθλητών πιστεύει ότι η διαίτησία παρατηρείται ότι είναι λίγο κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν. Η διαίτησία παρατηρείται ότι είναι μέτρια κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν σύμφωνα με το 44% ($n=22$) των αθλητών και αρκετά κατώτερη των περιστάσεων σύμφωνα με το 28% ($n=14$) των αθλητών. Το 4% ($n=2$) των συμμετεχόντων πιστεύει ότι η διαίτησία παρατηρείται ότι είναι πολύ κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν.

Διάγραμμα 11 Η διαιτησία παρατηρείται ότι είναι πολύ κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν

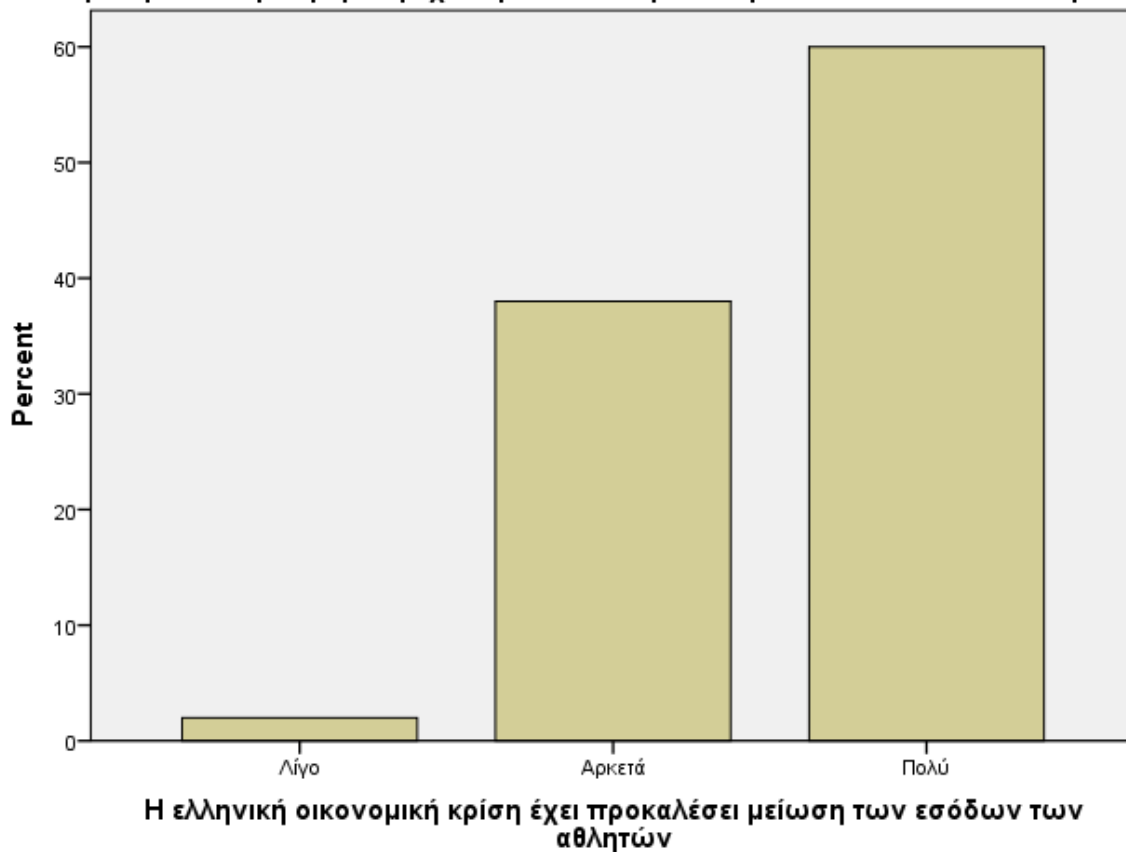

4.2.1.2 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στις Οικονομικές Απολαβές

Το 2% (v=1) των αθλητών θεωρεί ότι η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει ελάχιστα μικρή μείωση των εσόδων τους. Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει αρκετά μικρή μείωση των εσόδων του 38% (v=19) των αθλητών. Πολύ μεγάλη μείωση των εσόδων του 60% (v=30) των αθλητών παρατηρήθηκε από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

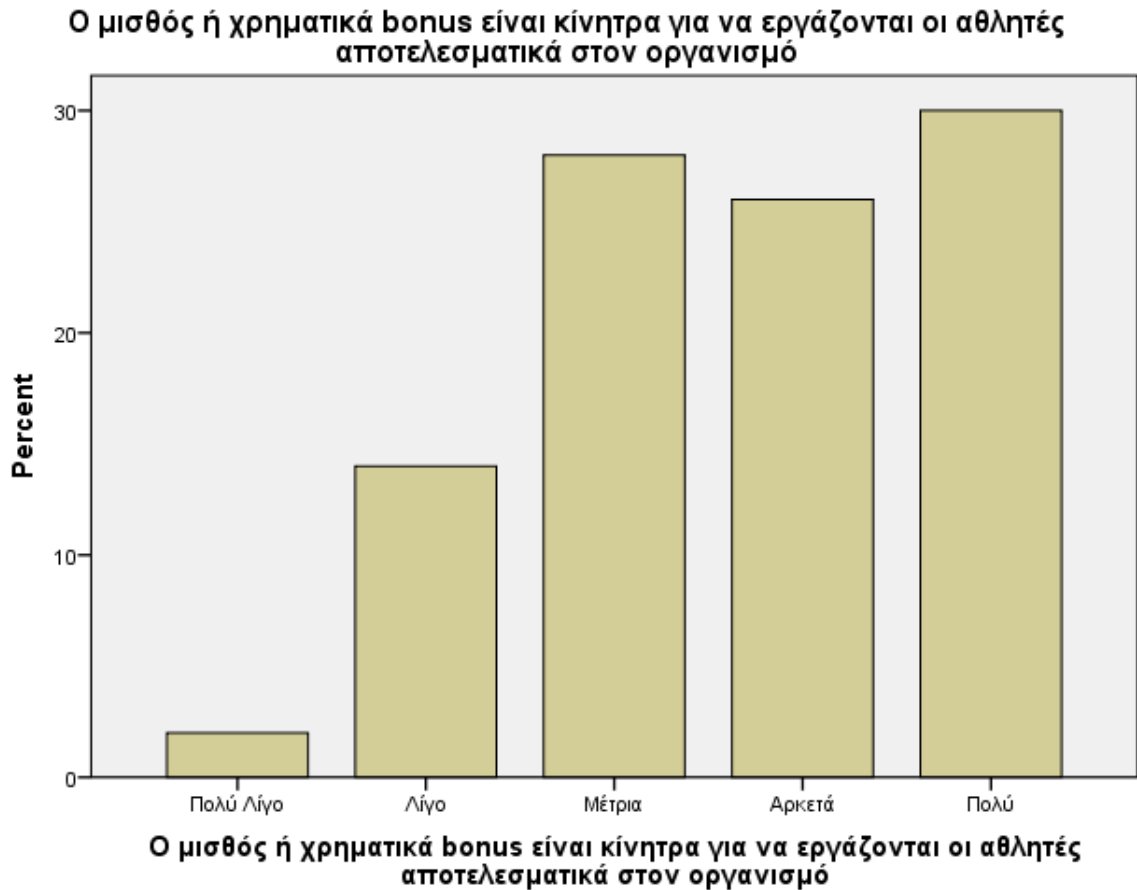
Διάγραμμα 12 Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει μείωση των εσόδων των αθλητών

Η ελληνική οικονομική κρίση έχει προκαλέσει μείωση των εσόδων των αθλητών

Ο μισθός και τα χρηματικά bonus είναι αρκετά ελάχιστα σημαντικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά στον οργανισμό το 2% (v=1) των αθλητών, ενώ τα συγκεκριμένα κίνητρα είναι ελάχιστα σημαντικά για να εργάζονται αποτελεσματικά στον οργανισμό το 14% (v=7) των αθλητών. Το 28% (v=14) των συμμετεχόντων αξιολογούν τα συγκεκριμένα κίνητρα ως μέτρια σημαντικά, το 26% (v=13) των συμμετεχόντων εκτιμούν ως αρκετά σημαντικά τα χρηματικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά, ενώ το 30% (v=15) των συμμετεχόντων πιστεύουν ότι ο μισθός και τα χρηματικά bonus είναι πάρα πολύ σημαντικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά στον οργανισμό.

Διάγραμμα 13 Ο μισθός και τα χρηματικά bonus είναι πάρα πολύ σημαντικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά οι αθλητές στον οργανισμό.

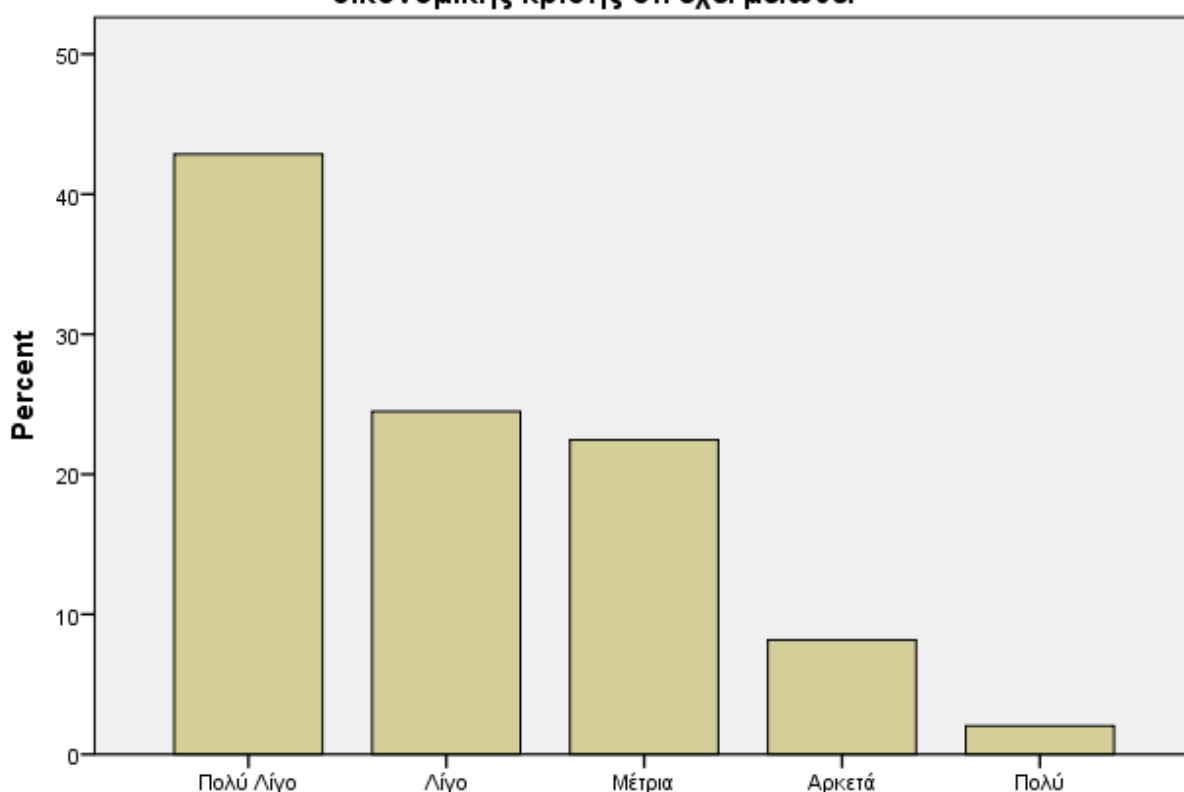
4.2.1.3 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Πνευματική και Σωματική Υγεία των Αθλητών

Το 42,9% (n=21) των αθλητών πιστεύουν ότι η πνευματική απόδοσή τους τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί πολύ λίγο και το 24,5% (n=12) των συμμετεχόντων πιστεύουν ότι η πνευματική απόδοσή τους τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί λίγο. Η πνευματική απόδοση του 22,4% (n=11) των αθλητών τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί μέτρια και του 8,2% (n=4) των αθλητών έχει μειωθεί αρκετά. Το 2% (n=1) των αθλητών πιστεύουν ότι η πνευματική

απόδοσή τους τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί πολύ.

Διάγραμμα 14 Η πνευματική απόδοση των αθλητών τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί.

Η πνευματική απόδοση των αθλητών τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης ότι έχει μειωθεί

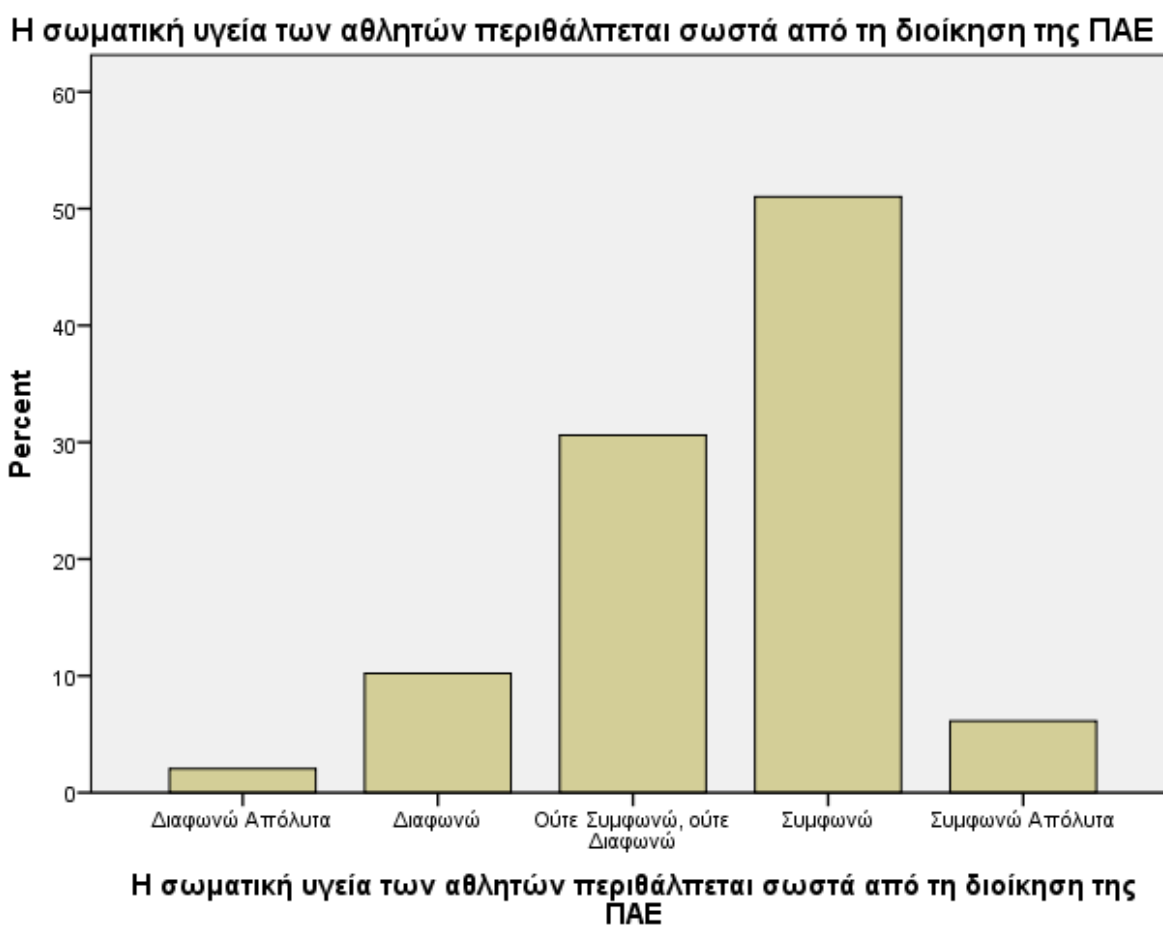

Η πνευματική απόδοση των αθλητών τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης ότι έχει μειωθεί

Η σωματική υγεία του 2% (v=1) των αθλητών περιθάλπεται πολύ λίγο σωστά από τη διοίκηση των ΠΑΕ, ενώ το 10% (v=5) των αθλητών πιστεύουν ότι η σωματική υγεία τους περιθάλπεται ελάχιστα σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ. Σύμφωνα με το 30% (v=15) των αθλητών, η σωματική τους υγεία περιθάλπεται μέτρια σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ και σύμφωνα με το 50% (v=25) των αθλητών, η σωματική τους

υγεία περιθάλπεται αρκετά σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ. Η σωματική υγεία του 6% (v=3) των αθλητών περιθάλπεται πολύ σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ.

Διάγραμμα 15 Η σωματική υγεία των αθλητών περιθάλπεται σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ

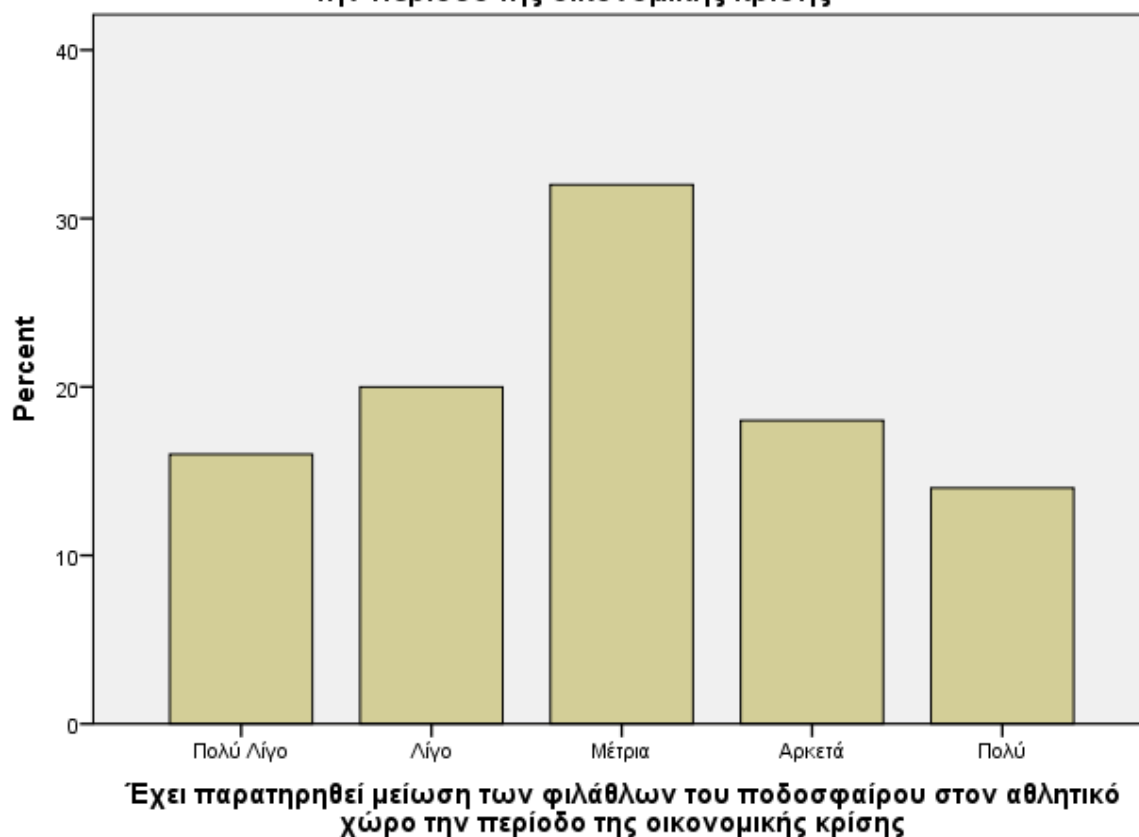
4.2.1.4 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην Συμπεριφορά των Φιλάθλων

Το 16% (v=8) των αθλητών έχουν παρατηρήσει πολύ λίγη μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης

και το 20%(v=10) των αθλητών έχουν παρατηρήσει ελάχιστη μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο. Το 32% (v=16) των συμμετεχόντων σχολιάζουν ότι έχουν παρατηρήσει μέτρια μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο και το 18% (v=9) σημειώνουν ότι έχουν παρατηρήσει αρκετή μείωση. Το 14% (v=7) των αθλητών έχουν παρατηρήσει πολύ μεγάλη μείωση.

Διάγραμμα 16 Έχει παρατηρηθεί μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Έχει παρατηρηθεί μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Ελάχιστα μικρή αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης έχει παρατηρηθεί από το 38% (v=19) των αθλητών και ελάχιστη αύξηση βίας έχει παρατηρηθεί από το 32% (v=16)

των αθλητών. Το 22% (n=11) των αθλητών έχει παρατηρήσει μέτρια αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης και το 6% (n=3) έχει παρατηρήσει αρκετή αύξηση. Πολύ μεγάλη αύξηση της βίας έχει παρατηρηθεί από το 2% (n=1) των αθλητών.

Διάγραμμα 17 Έχει παρατηρηθεί αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης

4.2.2 Αλληλοσύνδεση των Επιπτώσεων της Οικονομικής Κρίσης στον Αθλητισμό

Η αύξηση της αναξιοπιστίας του ελληνικού πρωταθλήματος στην περίοδο της οικονομικής κρίσης οδηγεί την διατιησία στο να είναι κατώτερη των περιστάσεων ($r = ,602, p < ,001$) και συμπερασματικά, οδηγεί στην μείωση των φιλάθλων του

ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την συγκεκριμένη περίοδο ($r = ,478, p < ,001$). Η αύξηση αναξιοπιστίας του ποδοσφαίρου οδηγεί και στην αύξηση της βίας των φιλάθλων στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης ($r = ,552, p < ,001$).

Η αύξηση της αναξιοπιστίας της διαιτησίας στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης συσχετίζεται με τη μείωση των φιλάθλων ($r = ,478, p < ,001$) και την αύξηση της βίας αυτών στον αθλητικό χώρο ($r = ,522, p < ,001$).

Ακόμη, η μείωση των εσόδων των αθλητών λόγω της οικονομικής κρίσης οδηγεί στην μείωση της πνευματικής απόδοσης των αθλητών τα τελευταία χρόνια ($r = ,388, p = ,006$). Η μείωση των εσόδων τους ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης συσχετίζεται με τη μείωση της ποιότητας της ιατρικής περίθαλψης που παρέχεται από την ΠΑΕ ($r = -,311, p = ,030$). Η πνευματική απόδοση των αθλητών επίσης συσχετίζεται με τη μείωση της ποιότητας της ιατρικής περίθαλψης που παρέχεται από την ΠΑΕ ($r = -,419, p = ,003$).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο αθλητισμός αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο σε κάθε κοινωνία καθώς αντανακλά το ήθος της και συντελεί στην αναπαραγωγή του κοινωνικού μοντέλου της. Μέσα από τον αθλητισμό τα εμπλεκόμενα μέρη λαμβάνουν σπουδαία οφέλη, ενώ η σημασία του αθλητισμού είναι εμφανής στην σωματική υγεία, την ψυχική υγεία, την πνευματική απόδοση.

Περνώντας ειδικά στην έννοια του επαγγελματικού αθλητισμού, σε αντίθεση με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό, οι καταναλωτές του αθλητικού προϊόντος (φίλαθλοι/οπαδοί) αντλούν χρησιμότητα από την παρακολούθηση του αθλητικού θεάματος και διαχωρίζονται από τους παραγωγούς του επαγγελματικού αθλητισμού (σύλλογοι/ομάδες), οι οποίοι αντλούν έσοδα από την παραγωγή του αθλητικού θεάματος, που τίθεται προς πώληση στους φιλάθλους/οπαδούς. Στον επαγγελματικό αθλητισμό είναι απαραίτητη η αντίστοιχη παραγωγική διαδικασία όλων των υπόλοιπων συλλόγων που συμμετέχουν στο ίδιο πρωτάθλημα, προκειμένου να παραχθεί το αθλητικό προϊόν κάθε συλλόγου. Επίσης, άλλο χαρακτηριστικό του επαγγελματικού αθλητισμού είναι πως βασικός παραγωγικός συντελεστής για την παραγωγή του αθλητικού προϊόντος είναι το αθλητικό ταλέντο, του οποίου φορείς είναι οι επαγγελματίες αθλητές. Οι επαγγελματικές αθλητικές ομάδες συμβάλλουν με την αθλητική τους παρουσία στην προώθηση της εικόνας της διοργανώτριας πόλης που αναλαμβάνει ένα αθλητικό γεγονός, προσφέροντας οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την κοινότητα και ενδυνάμωση του city branding, επιδρώντας στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξή της.

Το ποδόσφαιρο, που αποτελεί και το πεδίο μελέτης της παρούσας εργασίας, συνιστά ένα από τα δημοφιλέστερα αθλήματα παγκοσμίως και έχει εξέχοντα στρατηγικό ρόλο και ανταγωνιστικότητα, προσφέροντας πολλαπλά οφέλη κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά. Από την άλλη μεριά, σύμφωνα διάφορες μελέτες, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο αποτελεί συχνό αντικείμενο μελέτης αναφορικά με την εκδήλωση της βίας στα γήπεδα και την παρουσίαση αυτών των επεισοδίων από τα μέσα ενημέρωσης, ενώ πολλές είναι οι μελέτες που θίγουν το φαινόμενο του ρατσισμού και του χουλιγκανισμού.

Ως κλάδος του επαγγελματικού αθλητισμού, το ποδόσφαιρο έχει καταγωγή από τη Βρετανία. Σήμερα, το FIFA World Cup, που πραγματοποιείται κάθε τέσσερα χρόνια σε εναλλασσόμενες χώρες, θεωρείται μεταξύ των πιο δημοφιλών αθλητικών αγώνων στην τηλεόραση. Η Ευρώπη είναι η πιο σημαντική αγορά όσον αφορά τα συνολικά έσοδα και το επίπεδο του ανταγωνισμού στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο. Τα λεγόμενα “Big-Five” πρωταθλήματα περιλαμβάνουν τα διασημότερα επαγγελματικά πρωταθλήματα Αγγλίας, Γερμανίας, Ισπανίας, Ιταλίας και Γαλλίας και παράγουν σχεδόν 50% των εσόδων. Σε σύγκριση με την Ευρώπη, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο δεν είναι τόσο δημοφιλές και κερδοφόρο στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στο πλαίσιο των τελευταίων χρόνων, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο έχει δεχθεί τις συνέπειες από την οικονομική κρίση. Η χρηματοπιστωτική κρίση επέφερε έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των εσόδων και των δαπανών και, κατά συνέπεια, αυξανόμενο χρέος και δυσκολίες να ανταποκριθεί το επαγγελματικό ποδόσφαιρο στις απαιτήσεις χρηματοδότησης. Μέσα στο περιβάλλον της οικονομικής κρίσης, η οικονομική βιωσιμότητα των ποδοσφαιρικών ομάδων της χώρας μας απειλείται από μεγάλα προβλήματα (και στο επαγγελματικό και στο ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο), θέτοντας δυστυχώς αρνητική την εικόνα του κλάδου, με μειωμένο το ενδιαφέρον παρακολούθησης ιδίως από τους νέους και με αποθαρρυντικούς παράγοντες: τη βία στα γήπεδα, τη μεροληψία των διοργανωτών προς συγκεκριμένες ομάδες, την ανοχή των φορέων σε παραβατικές συμπεριφορές, τη χαμηλή ποιότητα του αθλήματος, την αναξιοπιστία που εκπέμπει το παραγόμενο ποδοσφαιρικό προϊόν, την απουσία μέριμνας των φορέων για την ενδυνάμωση του πρωταθλήματος κ.α. Τα παραπάνω πλήττουν την ανάπτυξη του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, με τις προκλήσεις να είναι αρκετές λόγω του θολού οικονομικού τοπίου της χώρας αλλά και των επιπτώσεων της κρίσης στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ιδίως αναφορικά με τις μειώσεις στα επιδιωκόμενα έσοδα, τη μείωση της παρουσίας θεατών στο γήπεδο και τους πτωτικούς δείκτες ακροαματικότητας του αθλητικού προϊόντος. Η οικονομική κρίση που αφορά τα ποδοσφαιρικά σωματεία της Ελλάδας δεν έχει σχέση μόνο με την μείωση των εσόδων τους έναντι των εξόδων τους, αλλά και με την μείωση των κερδών των ιδιοκτητών και των μεγαλομετόχων των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων που είναι εκτός του χώρου του ποδοσφαίρου. Τα προβλήματα του Ελληνικού ποδοσφαίρου που αναφέρθηκαν παραπάνω, επιβάλλουν τη στροφή των

φορέων στην ανάπτυξη ενός υγιούς πλαισίου του ποδοσφαίρου και την κινητοποίηση των μοχλών ανάπτυξης, με καινοτόμες ιδέες και εκσυγχρονισμό στη διεξαγωγή των πρωταθλημάτων, με μεγαλύτερη συμμετοχή των νεαρών ποδοσφαιριστών στις ομάδες, με βελτίωση στις γηπεδικές εγκαταστάσεις, με πρόσληψη προπονητών με επάρκεια γνώσης και ικανότητα διαχείρισης των αθλητών, με ύπαρξη ικανών διαιτητών, καθώς και με ενίσχυση έμπρακτα και τακτικά.

Όπως έδειξε η βιβλιογραφική ανασκόπηση της υπάρχουσας διεθνούς έρευνας, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο έχει δεχθεί τις συνέπειες από την οικονομική κρίση τα τελευταία χρόνια, όπως για παράδειγμα δείχνουν σχετικές έρευνες στην Ισπανία, αλλά και στην Αγγλία, με την οικονομική κρίση να έχει επηρεάσει άτυπα το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου στα έσοδα ορισμένων ποδοσφαιρικών σωματείων. Για την Ελλάδα οι έρευνες δείχνουν πως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έχει εμφανείς επιπτώσεις στην ελληνική ποδοσφαιρική βιομηχανία, κατάσταση που εντείνεται από τα προβλήματα του χώρου ιδίως το μειωμένο ενδιαφέρον παρακολούθησης. Ποικίλα είναι τα οικονομικά εμπόδια στον χώρο του ποδοσφαίρου εντός του συνολικού οικονομικού, επιχειρηματικού και πολιτικού πλαισίου της χώρας μας, με τις ελληνικές ποδοσφαιρικές ομάδες να δέχονται τεράστιες οικονομικές πιέσεις στο σημερινό τοπίο της χώρας.

Έχοντας αναλύσει το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, η παρούσα εργασία έχει σκοπό μέσα από τη μικτή έρευνα να μελετήσει την επίδραση της ελληνικής οικονομικής κρίσης στον επαγγελματικό αθλητισμό και συγκεκριμένα στις ποδοσφαιρικές ανώνυμες εταιρείες. Για το σκοπό αυτό εφαρμόστηκε ποσοτική και ποιοτική έρευνα για να μελετηθούν πλήρως και εις βάθος οι απόψεις των επαγγελματιών αθλητών του χώρου (σε δείγμα ευκολίας μεγέθους 50), αλλά και των διοικητικών στελεχών των αθλητικών οργανισμών αντίστοιχα (7 ερωτώμενοι).

Τα αποτελέσματα της συνέντευξης στην ποιοτική έρευνα δείχνουν πως τα στελέχη θεωρούν πως η λάθος διαχείριση καταστάσεων από το πολιτικό σύστημα και η πελατειακή νοοτροπία των Ελλήνων οδήγησε στην οικονομική κρίση που είναι εμφανής από το 2009. Τα στελέχη περιγράφουν ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει βαθύτερα αίτια, όπως είναι η έλλειψη παιδείας που υπάρχει στην ελληνική κοινωνία, ο ανθρωποκεντρισμός και η έλλειψη αλληλεγγύης. Ακόμα, το γεγονός ότι η Ελλάδα λειτούργησε ως «υποκατάστημα» των ξένων χωρών ή των μεγάλων

δυνάμεων οδήγησε στην κακή διαχείριση του οικονομικού συστήματος και στην ανάπτυξη πολλών προβλημάτων.

Αναφορικά με τις επιπτώσεις της ελληνικής κρίσης, όλοι οι συμμετέχοντες διευκρινίζουν ότι η οικονομική κρίση γενικά έχει επηρεάσει όλα τα κοινωνικά στρώματα και οι επιπτώσεις θα είναι πιο έντονα εμφανείς τα επόμενα χρόνια (αύξηση της ανεργίας, αύξηση του αριθμού των ανασφάλιστων και αύξηση της φτώχειας). Σημαντικό αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης θέτουν τη διαφυγή των νέων επιστημόνων προς το εξωτερικό με αποτέλεσμα να μειώνεται το πιο παραγωγικό κομμάτι της χώρας, αλλά και των Ελλήνων ποδοσφαιριστών που προτιμούν ξένα πρωταθλήματα με μεγαλύτερη αξιοπιστία και προσφοράς καλύτερων μισθών. Οι επιπτώσεις της ελληνικής οικονομική κρίσης είναι παρούσες και στην τοπική περιοχή της Κρήτης όπου έγινε η έρευνα, καθώς η θετική επίδραση των ΠΑΕ στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής έχει μειωθεί ουσιαστικά.

Οι απαντήσεις των στελεχών δείχνουν ότι δεν βλέπουν άμεσα λύσεις για την οικονομική κατάσταση που διανύει η Ελλάδα και θα περάσει αρκετό διάστημα για την επίλυση όλων των προβλημάτων. Σημειώθηκε ότι οι λύσεις που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ των αρμόδιων φορέων και του ελληνικού πολιτικού συστήματος δεν οδηγούν σε αποτελεσματικές επιλογές, αφού η φύση των προτεινόμενων λύσεων είναι χωρίς οικονομική λογική, αλλά τιμωρητική προς τον ελληνικό λαό.

Πολλαπλά είναι τα προβλήματα που έχουν προκύψει από την Ελληνική Οικονομική Κρίση στο ελληνικό ποδόσφαιρο και στις ΠΑΕ, όπως αναφέρουν τα στελέχη στη συνέντευξη. Ανάμεσα σε αυτά είναι η αναξιπιστία και βία στα γήπεδα, η απελευθέρωση του στοιχήματος, η έλλειψη ορθού σχεδιασμού και προγραμματισμού από τις ηγεσίες του ελληνικού ποδοσφαίρου, η έλλειψη ανταγωνισμού στο ελληνικό ποδόσφαιρο.

Σε ότι αφορά τα οικονομικά αποτελέσματα του αθλητικού οργανισμού στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης, ραγδαία μείωση των εισιτηρίων έχει σημειωθεί στην ΠΑΕ τα τελευταία χρόνια, αν και οι τιμές των εισιτηρίων έχουν μειωθεί κατά 50%. Τα έσοδα από φορείς μετάδοσης αθλητικών γεγονότων εξ αποστάσεως έχουν επίσης μειωθεί σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Οι χορηγοί δεν επενδύουν στο να δείχνουν τηλεοπτικά γεγονότα του ποδοσφαίρου και πόσο μάλλον σε ομάδες Β' Εθνικής. Ωστόσο, ένας

ερωτώμενος δηλώνει πως λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας έχουν δημιουργηθεί εταιρείες οι οποίες ενδιαφέρονται για την άμεση παρουσίαση των αποτελεσμάτων των αγώνων μετά το πέρας του αγώνα. Η δυνατότητα αύξησης των εσόδων από τη διαφήμιση του ποδοσφαίρου μέσω του συγκεκριμένου τρόπου μπορεί να πραγματοποιηθεί. Επίσης, όπως δείχνει η ανάλυση των συνεντεύξεων, η χρηματοδότηση διαφόρων παραγόντων έχει μετρίως μειωθεί στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Σημειώνεται πως οι τοπικοί παράγοντες συνεχίζουν να συνδράμουν θετικά στον τοπικό αθλητικό οργανισμό. Η ελληνική οικονομική κρίση στο ποδοσφαιρικό χώρο έχει επιπτώσεις στην απόδοση των συλλόγων, και όπως προαναφέρθηκε συνέπεια αυτού είναι η αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό. Η μείωση ποιότητας του ελληνικού ποδοσφαίρου έχει οδηγήσει στη μείωση της απόδοσης των αθλητών και στην ελάττωση του ενδιαφέροντός τους. Στο σημείο αυτό, πάλι το ίδιο στέλεχος με πριν διαφοροποιεί την άποψη του και προσδιορίζει ότι δεν έχει παρατηρήσει μείωση της απόδοσης των αθλητών, παρόλο που οι οικονομικές τους απολαβές έχουν μειωθεί. Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των αποτελεσμάτων της ποιοτικής έρευνας, αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης είναι και η μείωση εσόδων και παροχών των αθλητών που απασχολούνται στις ΠΑΕ.

Σε ότι αφορά τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, το 80% των συμμετεχόντων πιστεύουν ότι η ελληνική οικονομική κρίση έχει πολύ σημαντικές επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό. Σύμφωνα με το 40% των αθλητών, η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια. Μέτρια έως αρκετή ανάπτυξη της αναξιοπιστίας του ελληνικού ποδοσφαίρου έχει παρατηρηθεί αθροιστικά από 60% περίπου των συμμετεχόντων. Η διαιτησία παρατηρείται ότι είναι μέτρια έως αρκετά κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν σύμφωνα με το 72% των αθλητών.

Αναφορικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις οικονομικές απολαβές, πολύ μεγάλη μείωση των εσόδων τους υποστηρίζει το 60% των αθλητών. Το 30% πιστεύουν ότι ο μισθός και τα χρηματικά bonus είναι πάρα πολύ σημαντικά κίνητρα για να εργάζονται αποτελεσματικά στον οργανισμό. Σε ότι αφορά τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην πνευματική και σωματική υγεία των αθλητών, το 42,9% των αθλητών πιστεύουν ότι η πνευματική απόδοσή τους τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί πολύ λίγο

και το 24,5% λίγο. Σύμφωνα με το 50% των αθλητών, η σωματική τους υγεία περιθάλπεται αρκετά σωστά από τη διοίκηση των ΠΑΕ. Σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην συμπεριφορά των φιλάθλων, το 32% των συμμετεχόντων σχολιάζουν ότι έχουν παρατηρήσει μέτρια μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο. Η αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης έχει παρατηρηθεί από την πλειοψηφία από ελάχιστη έως μέτρια.

Τέλος, αναφορικά με την αλληλοσύνδεση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στον αθλητισμό, η αύξηση της αναξιοπιστίας του ελληνικού πρωταθλήματος στην περίοδο της οικονομικής κρίσης οδηγεί την διαιτησία στο να είναι κατώτερη των περιστάσεων και συμπερασματικά, οδηγεί στην μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την συγκεκριμένη περίοδο. Η αύξηση αναξιοπιστίας του ποδοσφαίρου οδηγεί και στην αύξηση της βίας των φιλάθλων στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η αύξηση της αναξιοπιστίας της διαιτησίας στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης συσχετίζεται λοιπόν με τη μείωση των φιλάθλων και την αύξηση της βίας αυτών στον αθλητικό χώρο. Ακόμη, η μείωση των εσόδων των αθλητών λόγω της οικονομικής κρίσης οδηγεί στην μείωση της πνευματικής απόδοσης των αθλητών τα τελευταία χρόνια, μείωση που συσχετίζεται με τη μείωση της ποιότητας της ιατρικής περίθαλψης που παρέχεται από την ΠΑΕ. Η πνευματική απόδοση των αθλητών επίσης επηρεάζεται αρνητικά από τη μείωση της ποιότητας της ιατρικής περίθαλψης που παρέχεται από την ΠΑΕ. Τέλος, αρνητική επίδραση έχει και η τοπική ανάπτυξη.

Ολοκληρώνοντας, προτείνεται η παρούσα έρευνα να επαναληφθεί σε μεγαλύτερο δείγμα αθλητών του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και σε περισσότερα στελέχη των ΠΑΕ πανελλαδικά, για να υπάρχει πληρέστερη εικόνα της κατάστασης, ενώ περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να γίνει και από ερευνητικούς φορείς, ώστε μέσα από μελλοντικές μελέτες του κλάδου να διερευνηθεί το ζήτημα σε μεγαλύτερο βάθος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Βλάσσης Μ (2015), *Τα οικονομικά του επαγγελματικού αθλητισμού. Οικονομική ανάλυση των επαγγελματικών αθλητικών ομάδων και πρωταθλημάτων*, Συνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα
- Ζέρβας Ι (1993) *Ψυχολογία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*, Αθήνα: αυτό-έκδοση.
- Μπλούνας Θ, (2014), Απαξιωμένο το ελληνικό ποδόσφαιρο, *Καθημερινή*, 11/11/2014
- Παπανίκος Γ. (2009), Οικονομική Κρίση και Ελληνικό Ποδόσφαιρο, *Οικονομία € Αθλητισμός* Τόμος 9ος, Τεύχος 1ο, Ιανουάριος – Φεβρουάριος – Μάρτιος
- Τάχης Σ, Τζέτζης Γ., Λαΐος Α (2013), Ο ρόλος των κινήτρων στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς θεατών σε αγώνες επαγγελματικού ποδοσφαίρου, *Ελληνικό Περιοδικό Διοίκησης Αθλητισμού & Αναψυχής* τόμος 10 (2), 20 – 32
- Τρικάλης Χ., Παπανικολάου Ζ., Σούλας Δ., Διγγελίδης Ν., Πατσιαούρας Α., (2010), Διερεύνηση Κινήτρων Συμμετοχής Μαθητών – Αθλητών σε Ακαδημίες Ποδοσφαίρου, *Διοίκηση Αθλητισμού και Αναψυχής*, 7(1), 3-13
- Τσιβίτης Α, (2015), *Η αλλαγή στάσεων και προθέσεων συμπεριφοράς από την μελέτη βιογραφικών στοιχείων προσωπικοτήτων*, Διπλωματική εργασία, ΤΕΙ Καβάλας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων
- Χαλδεάκης Α, (2008), Οι δραστηριότητες των μη επαγγελματικών αθλητικών φορέων και οι επιχορηγήσεις τους. Ο ερασιτεχνικός αθλητισμός στην Ελλάδα, *Τα Νέα*, 17/03/2008

Ξένη

- Back L, Crabbe T, Solomos J, (1999), Beyond the racist/hooligan couplet: race, social theory and football culture, *British Journal of Sociology* Vol. 50 No. 3, pp. 419–442
- Barajas A., Rodríguez P (2010), Spanish Football Clubs' Finances: Crisis and Player Salaries, *International Journal of Sport Finance*, 5, 52-66

- Breitbarth T., Harris P (2008), The Role of Corporate Social Responsibility in the Football Business: Towards the Development of a Conceptual Model, *European Sport Management Quarterly*, Vol. 8, No. 2, 179-206
- Fleming, S., Tomlinson, A. (1995), *Football, xenophobia and racism – Europe and the old Britain*, Draft Submission to European Union Human Mobility Network, Chelsea School Research Centre, University of Brighton.
- Garland J, Malcolm D, Rowe M , (2003), A Game for Rough Girls. A History of Women's Football in Britain, *Football Studies*, Vol 6, No 1, p.92
- Georgievski, B. and Zeger, S., (2016), Is English Football Facing a Financial Crisis, or are We Only Missing Better Regulation? *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, Vol. 18.
- Giulianotti R, Bonney N., Hepworth M., (1994), *Football, Violence and Social Identity*, Routledge, London.
- Haugen K, Solberg H (2010), The Financial Crisis in European Football—a Game Theoretic Approach, *European Sport Management Quarterly*, 10: 5, 553 — 567
- Hinch T., Higham J., (2003). *Sport tourism development*, Clevedon, UK: Channel View Publications
- Humphreys B (2010), The Impact of the Global Financial Crisis on Sport in North America, *Optimal Strategies in Sports Economics and Management*, 39-57
- Kurscheidt, M. and B. Rahmann (1999), Local Investment and National Impact: The Case of the Football World Cup 2006 in Germany“, in: C. Jeanrenaud (ed), *The Economic Impact of Sport Events*, Neuchâtel: Editions CIES, 79-108
- Manoli, A. E., Antonopoulos, G. A and Levi, M. (2016).Football clubs and financial crimes in Greece. *Journal of Financial Crime* 23(3), 559-573
- Peeters T., Szymanski S (2013), *Financial Fair Play and Financial Crisis in European football*, Economic Policy. Fifty-eighth Panel Meeting Supported by the Bank of Lithuania Vilnius, 25-26 October 2013

- Pringle A., Sayers P (2004), It's a Goal!: basing a community psychiatric nursing service in a local football stadium, *The Journal of The Royal Society for the Promotion of Health*, Vol 124, No 5, 234-238
- Sparvero E, Chalip L, (2007), Professional Teams as Leverageable Assets: Strategic Creation of Community Value, *Sport Management Review*, Volume 10, Issue 1, Pages 1-30
- Szymanski S (2010), The Financial Crisis and English Football: The Dog That Will Not Bark, *International Journal of Sport Finance*, 5, 28-40.
- TaksM, (2013), Social sustainability of non-mega sport events in a global world, *European Journal for Sport and Society*, 10 (2), 121-141
- Union of European Football Associations (UEFA). (2012a). *Club Licensing Benchmarking Report*

Νομολογία

ΦΕΚ Α' 121/17.6.1999. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡ. 2725

Διαδίκτυο

- Ειδική έκδοση του Ευρωβαρόμετρου (Special Eurobarometer 412, Sport and Physical Activity), (2014), <http://gga.gov.gr/component/content/article/254-o-ellinikos-athlitis-mos-se-dedomena/2027-koinonikes-analyseis>, ανάκτηση 20-12-2016
- European Football Statistics (2016), <http://www.european-football-statistics.co.uk/attn.htm>, ανάκτηση 28-12-2016
- Ίδρυμα Τοπικής Ανάπτυξης «Θωμάς & Αφροδίτη Παπανίκος» (ΙΤΑΘΑΠ), «*Η περιφερειακή ανάπτυξη του ποδοσφαίρου-αθλητισμού με επικέντρωση στην Ακαρνανία, στο ευρύτερο πλαίσιο των Τριών Περιφερειών της Δυτικής Ελλάδος, της Ηπείρου και των Ιονίων Νήσων*», Σαρδίνια Επαρχίας Βάλτου (Ακαρνανία) του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, 28 Ιουλίου 2016, ανάκτηση από <http://www.agrinionews.gr/synantisi-sta-sardinia-gia-podosfero-ke-ton-athlitismo/>, 20/12/ 2016
- Μέμος Κ. (2015), *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης*, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου,

σημειώσεις μαθήματος, <http://www.neasmyrni.gr/Formes/2015/memos.pdf>, ανάκτηση 20-11-2016

Statista (2016), *Soccer - Statistics & Facts*, <https://www.statista.com/topics/1595/soccer/>, ανάκτηση 27-12-2016

Τράπεζα της Ελλάδος, *Το χρονικό της μεγάλης κρίσης 2008-2013*, <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/>, ανάκτηση 20-11-2016

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΑΝΩΝΥΜΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΘΛΗΤΗ

1. Ηλικία:.....
2. Φύλο: Άνδρας
 Γυναίκα
3. Διάρκεια Προϋπηρεσίας στον συγκεκριμένο αθλητικό οργανισμό:.....
4. Ολική Διάρκεια Συμμετοχής στον Επαγγελματικό Αθλητισμό:.....

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

1. Πιστεύετε ότι η ελληνική οικονομική κρίση έχει επιπτώσεις στον επαγγελματικό αθλητισμό;
 Πολύ Λίγο
 Λίγο
 Μέτρια
 Αρκετά
 Πολύ

2. Η ποιότητα του ποδοσφαίρου και η παραγωγική διαδικασία των αθλητικών συλλόγων έχει μειωθεί ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια;

Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

3. Η αναξιοπιστία του ελληνικού πρωταθλήματος έχει αυξηθεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης;

Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

4. Η διατησία παρατηρείται ότι είναι κατώτερη των περιστάσεων τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν;

Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

5. Η ελληνική οικονομική κρίση έχει προκαλέσει μείωση των εσόδων σας;

Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

6. Ο μισθός ή χρηματικά bonus είναι κίνητρα για να εργάζεστε αποτελεσματικά στον οργανισμό;

- Συμφωνώ Απόλυτα
- Συμφωνώ
- Ούτε Συμφωνώ, ούτε Διαφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ Απόλυτα

7. Η πνευματική απόδοσή σας τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης πιστεύετε ότι έχει μειωθεί;

- Πολύ Λίγο
- Λίγο
- Μέτρια
- Αρκετά
- Πολύ

8. Η σωματική σας υγεία περιθάλπεται σωστά από τη διοίκηση της ΠΑΕ;

- Πολύ Λίγο
- Λίγο
- Μέτρια
- Αρκετά
- Πολύ

9. Έχετε παρατηρήσει μείωση των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης;

- Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

10. Έχετε παρατηρήσει αύξηση της βίας των φιλάθλων του ποδοσφαίρου στον αθλητικό χώρο την περίοδο της οικονομικής κρίσης;

Πολύ Λίγο

Λίγο

Μέτρια

Αρκετά

Πολύ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΑΝΩΝΥΜΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΗΜΙΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Από πόσα άτομα αποτελείται ο αθλητικός οργανισμός που απασχολείτε;
Πόσα τμήματα ορίζουν τον οργανισμό; Πότε ιδρύθηκε ο οργανισμός;
2. Ποια η γνώμη σας για την ελληνική οικονομική κρίση;
3. Πιστεύετε ότι η οικονομική κρίση έχει επίπτωση στην ανάπτυξη της περιοχής; Η κρίση αυτή έχει αντίκτυπο και στην οικονομική απόδοση του ποδοσφαιρικού συλλόγου; Πιστεύετε ότι η κρίση στο ποδόσφαιρο συνδέεται με την κρίση της τοπικής περιοχής;
4. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα προβλήματα που δημιουργούνται: αναξιοπιστία των επαγγελματιών πρωταθλημάτων, έλλειψη ανταγωνιστικών ομάδων, αντιπαραθέσεις των διοικητικών παραγόντων, ανεπάρκεια της ανώτατης ποδοσφαιρικής Αρχής (ΕΠΟ), έλλειψη σχεδιασμού & προγραμματισμού από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, κατώτερη των περιστάσεων διαιτησία, παρατεταμένη βία στους αθλητικούς χώρους;
5. Έχουν μειωθεί τα έσοδα του συλλόγου ΠΑΕ στην περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης; Οι πωλήσεις εισιτηρίων είναι μειωμένες;
6. Τα έσοδα από τους φορείς μετάδοσης αθλητικών γεγονότων εξ' αποστάσεως, είτε μέσω της τηλεόρασης είτε μέσω του ραδιοφώνου είτε μέσω του διαδικτύου έχουν μειωθεί;
7. Έχετε παρατηρήσει μείωση της απόδοσης των αθλητών του συλλόγου που διοικείται, αλλά και του συνόλου των αθλητικών συλλόγων;
8. Οι παροχές των αθλητών έχουν μειωθεί;
9. Ποιοι οι φορείς χρηματοδότησης της ομάδας; Η χρηματοδότηση από διάφορους παράγοντες έχει μειωθεί στην περίοδο της κρίσης;